

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Arma SKENDEROVIĆ

2006 YILINDAN İTİBAREN GÜNÜMÜZE KADAR TÜRKİYE İLE KARADAĞ
ARASINDAKİ İLİŞKİLER

Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2016

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Arma SKENDEROVIĆ

2006 YILINDAN İTİBAREN GÜNÜMÜZE KADAR TÜRKİYE İLE KARADAĞ
ARASINDAKİ İLİŞKİLER

Danışman

Yrd. Doç. Dr Senem ATVUR

Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2016

Akdeniz Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Arma SKENDEROVIC'in bu çalışması, jürimiz tarafından Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Programı tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Prof. Dr. H. Tarık OĞUZLU (İmza)

Üye (Danışmanı) : Yrd. Doç. Dr Senem ATVUR (İmza)

Üye : Yrd. Doç. Dr. Ceren UYSAL OĞUZ (İmza)

Tez Başlığı : 2006 Yılından İtibaren Günümüze Kadar Türkiye ile Karadağ
Arasındaki İlişkiler

Onay : Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Tez Savunma Tarihi : 28/12/2015

Mezuniyet Tarihi : 07/01/2016

Prof. Dr. Zekeriya KARADAVUT
Müdür

İÇİNDEKİLER

ŞEKİLLER LİSTESİ	iv
TABLolar LİSTESİ	v
GÖRSELLER LİSTESİ.....	vi
GRAFİKLER LİSTESİ	vii
KISALTMALAR LİSTESİ	viii
ÖZET	ix
SUMMARY	x
ÖNSÖZ	xi
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KARADAĞ – TÜRKİYE İLİŞKİLERİ

1.1 Karadağ ve Türkiye Arasındaki İlişkilerin Tarihi	5
1.1.1 Karadağ Diplomasinin Kısa Bir Tarihiçesi	5
1.2 21 Mayıs 2006, Karadağ Bağımsızlığı	9
1.3 Balkanlara Yönelik Türkiye'nin Dış Politikası	11
1.3.1 Türkiye'nin – Balkanlarla Bağlantısı	11
1.3.2 Türkiye'nin Dış Politikası	12
1.3.3 Balkanlar ve Batı Balkanlar'a Yönelik Türk Dış Politikası.....	13
1.3.4 Stratejik Derinlik ve Batı Balkan.....	14
1.4 Karadağ ve Türkiye Arasındaki Diplomatik İlişkiler	15
1.5 Mevcut Diplomatik İkili Ticari ve Ekonomik İlişkiler.....	15
1.5.1 Diplomatik İlişkiler	16
1.5.2 Serbest Ticaret Anlaşmaları.....	16
1.6 Diplomaside Stratejik Planlamalar ve Modern Yaklaşımlar	18

İKİNCİ BÖLÜM

GELİŞTİRİLMİŞ EKONOMİK İLİŞKİLERİN UYGULANMASI VE ANALİZİ

2.1 Ekonomik Paradigma Bağlamında Yeni Yatırım Fırsatlarının (Finansman ve Kamu Projelerinin Değerlendirilmesi) Kamu-Özel Ortaklığı	19
2.1.1 Kamu Projelerinin Yönetimi Konusunda Fayda-Maliyet Analizi.....	19
2.1.2 Kamu Projelerinin Yönetimi	20
2.1.2.1 Projenin Gerekçesi ve Pareto Kavramı.....	21

2.1.2.2	Kamu Projelerinin Fayda-Maliyet Analizi	22
2.1.3	Yatırım.....	24
2.1.3.1.1.1	Kaynaklar ve Finansman Modelleri	25
2.1.3.1.1.2	Finansman Modelleri.....	26
2.2	Mevcut Durumun Analizi.....	27
2.2.1	Diplomatik İlişkiler	27
2.2.1.1	Karadağ ve Türkiye Cumhuriyeti'nin Ekonomik Durumu.....	27
2.2.1.1.1	Karadağ'ın Temel Makroekonomik Göstergeleri.....	28
2.2.1.1.1.1	Gayri Safi - Yurt İçi Hasıla (GSYİH)	28
2.2.1.1.1.2	Doğrudan Yabancı Yatırım (DYY).....	28
2.2.1.1.2	Türkiye'nin Temel Makroekonomik Göstergeleri.....	28
2.2.1.1.2.1	Türkiye'nin Dış Ticareti.....	28
2.2.2	Türkiye-Karadağ Arasındaki İkili Ticaret	30
2.2.2.1	Trade Balance / Ticaret Bilançosu.....	32
2.2.2.2	Karadağ ile Türkiye arasındaki Serbest Ticaret Anlaşması.....	32
2.2.2.2.1	Endüstri (Sanayi)	33
2.2.2.2.1.1	İhracat.....	33
2.2.2.2.1.2	İthalat.....	33
2.2.2.2.2	Ziraat (Tarım)	33
2.2.2.2.2.1	İhracat.....	33
2.2.2.2.2.2	İthalat.....	34
2.2.2.2.3	Yatırım / Yatırımlar	34
2.2.2.2.4	Turizm	34
2.2.2.3	Karadağ ve Türkiye'nin Temel İthalat ve İhracat Ürünleri	35
2.2.3	Proje Faliyetlerinin, İyileştirilmesi İçin Gerekli Kaynaklar	36
2.2.4	Durum Analizi (Karadağ ile Türkiye Arasındaki İş İlişkilerinin SWOT Analizi)...	42
2.2.4.1	SWOT Analiz	42
2.2.4.1.1	Karadağ ile Türkiye Arasında İş İlişkilerinin SWOT Analizi.....	44
2.2.4.1.1.1	İş Bağlantıları Yöntemlerinin Güçlü Yönleri	45
2.2.4.1.1.2	İş Bağlantıları Yöntemlerinin Zayıf Yönleri	45
2.2.4.1.1.3	İş Bağlantılarının Yöntemlerinin Fırsatları	45
2.2.4.1.1.4	İş Bağlantıları Yöntemleri İçin Tehditler	46

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

GENELLEME DİPLOMATİK VE EKONOMİK İLİŞKİLERİN SÜREKLİLİĞİ İYİLEŞTİRİLMESİ VE DEĞERLENDİRİLMESİ

3.1 Diplomatik ve Ekonomik İlişkilerin Sürekli İzlenmesi Hakkında Varsayım Olarak Diplomatik Stratejisi ve Planı.....	47
3.2 Ekonomik ve Diplomatik İlişkilerin Sürekliliği ve İyileştirilmesi İçin Rehber Öneriler	48
3.2.1 Kılavuzlar ve Geliştirilmiş Model	48
3.2.2 Etkili Fon Mekanizmasının Seçimi	49
3.3 Türkiye'nin Karadağ'daki Yatırımları	51
3.4 Karadağ'daki Türk Ajansı (TİKA)'nın Uluslararası İşbirliği ve Koordinasyonun Etkinlikleri.....	53
SONUÇ	55
KAYNAKÇA.....	58
ÖZGEÇMİŞ	62

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 2.1 Dönüşümsel Bir Süreç Olarak Proje	20
Şekil 2.2 Pareto Optimum - Pareto verimliliği (Petrie i dr. 1995)	22
Şekil 3.1 Geliştirmenin Genel Modeli	49
Şekil 3.2 Mevcut Diplomatik ve Ekonomik İlişkilerin Geliştirilme Finansmanı.....	50

TABLolar LİSTESİ

Tablo 2.1 Yatırım ve Finansman	25
Tablo 2.2 Türkiye'nin Dış Ticaretinde İlk 10 Ülke (2012).....	29
Tablo 2.3 Türkiye ve Karadağ İkili Ticaret (Milyon €); Mal Ticareti	31
Tablo 2.4 Yatırımları (Milyon €).....	34
Tablo 2.5 Türkiye'nin Karadağ'a İhraç Etiği Ana Ürünler (2010-2012).....	35
Tablo 2.6 Türkiye'nin Karadağ'dan İthal Etiği Ana Ürünler (2010-2012)	36
Tablo 2.7 SWOT Analiz.....	43
Tablo 2.8 Uluslararası Giriş Modları Arasında Karşılaştırma.....	44

GÖRSELLER LİSTESİ

Görsel 1.1 İstanbul'daki Dük'ün Sarayı.....	15
Görsel 1.2 Karadağ Cumhurbaşkanına Akreditiv Mektuplarının Sunulması.....	16
Görsel 1.3 Karadağ ile Türkiye Arasındaki Serbest Ticaret Anlaşmasının İmzalanması	17
Görsel 2.1 Başbakan Yardımcısı Rafet Husović Türkiye Cumhuriyeti'ne Resmi Bir Ziyarete	38
Görsel 2.2 Türkiye Cumhuriyeti Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı Taner Yıldız	39
Görsel 2.3 Karadağ-Türk Karma Komisyonu Toplantısı	41
Görsel 3.1 Başbakan Milo Cukanoviç ve Türkiye Cumhuriyeti Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı Taner Yıldız.....	52
Görsel 3.2 TİKA'nın Karadağ'daki Faaliyetlerin Sunumu.....	54

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik 2.1 Türkiye'nin Dış Ticareti 2002-2012	29
Grafik 2.2 Türkiye ile Avrupa Birliği Arasındaki İlişkiler.....	30
Grafik 2.3 2014 Yılı'nın İlk Çeyreğinde Karadağ ve Türkiye Arasındaki Ticaret.....	32

KISALTMALAR LİSTESİ

Fayda-Maliyet analizi - (Cost-Benefit Analysis - CBA) - İş kararlarının analiz süreci.

BDP -GSYİH Gayri safi yurtiçi hasıla (**GDP - Gross Domestic Products**), bir yıl boyunca bir ülkede üretilen mamul ve hizmetlerin toplam piyasa değeridir.

İndirim Oranı yatırımcılar tarafından gerekli getiri oranıdır. Gelecekteki nakit akışlarının bugünkü değeridir. Yatırımcının bunun karşılığında gerekli oranı elde edeceği beklentisi ile ödemek zorunda kaldığı maksimum tutardır.

İndirim Faktörü, $1/(1+i)^n$ - İndirim miktarının (bugünkü) değerinin hesaplanmasındaki matematiksel ifadedir.

iskonto - İndirimin gelecekteki değerinin bugünkü değere tekabül etmesidir, $SV = BI \times (1+i)^{-n}$

ISO - Uluslararası Standardizasyon Birliği(International Organization for Standardization).

IRR - İç karlılık oranıdır. Bir projenin tüm nakit akışlarının bugünkü net değerini sıfıra düşüren indirimli oranıdır.

NPV - Bugünkü net değer,indirimli geliri ve bir projenin maliyeti arasındaki farkı temsil etmektedir.

ROA - (return on assets), toplam aktif getirisi. Net kar ve toplam aktifler arasındaki oranı temsil etmektedir.

ROE - (return on equity), özkaynak getirisi. Net kar ve özsermaye arasındaki oranı temsil etmektedir.

ROI - (return on investment) toplam gelirler üzerindeki verim. Olağan faaliyet işlemlerinden ve gelirlerin net kar arasındaki oranları temsil etmektedir.

UNECE - Birleşmiş Milletler Avrupa Ekonomik Komisyonu (United Nations Economic Comission for Europe).

Bileşik Faiz- Bugünkü değer akım miktarını azaltarak gelecekteki değere taşımak $BV = SI \times (1+i)^n$.

SDI - Doğrudan yabancı sermaye yatırımları.

STO –Dünya Ticaret Örgütü

TIKA – Uluslararası İşbirliği ve Kalkınma Ajansı

PKCG –Karadağ Ticaret Odası

UPCG – Karadağ İşverenler Birliği

CBCG – Karadağ Merkez Bankası

MSP – Orta ve küçük çaplı işletmeler(Kobiler)

ÖZET

Bu çalışmanın içeriği, Karadağ ile Türkiye arasındaki siyasi, diplomatik ve ekonomik ilişkilerin kurulmasına yönelik atılan adımların tarihsel gelişimidir. Aynı zamanda Avrupa'nın ve iki ülkenin eğilimleri ve girişimlerine göre, karşılıklı stratejinin ve vizyonların geliştirilmesini göstermektedir. Diplomatik ve ekonomik ilişkilerin kurulması, mevcut duruma daha iyi erişim sağlanması, bunun yanı sıra karşılıklı kaynakların daha kolay ve daha verimli kullanılmasını sağlamak ve mevcut altyapının iyileştirilmesi için, multidisipliner bir çalışma yapmaktır. Etkili uyum kısa ve uzun vadede uygun finansman mekanizmalarını gerektirir. Ekonomi diplomasisi iş adamları ile birlikte, modern diplomasinin önemli bir parçasıdır. Diplomatlar dış pazarlarda yeni iş ve yatırım fırsatlarını aramak, yurtdışında iç ekonominin çıkarlarını korumak ve memleketine doğrudan yabancı yatırımını çekmenin eğiliminde ve çabasıdır. Ekonomik açıdan bakıldığında, Ekonomi diplomasisi fayda ve maliyetin analizi yoluyla ele alınmıştır. Finansal (Mali) parametrelerin (uygulanan yatırım projeleri ile ilgili imzalanan sözleşmeler, gelecekte planlanan projeler, hayatın her alanında (siyasal, ekonomik, kültürel, dinsel, vs.) imzalanan anlaşmaların ve sözleşmelerin, mali parametrelerin analizi ile bu projede, yatırımın ne kadar gerekli ve kabul edilebilir olduğu görülmektedir. Projelerin özel sosyal öneme sahip olması uzun vadede desteklenmesi, Karadağ ve Türkiye arasındaki ilişkilerin geliştirilmesi için oldukça önemlidir. En verimli iş modeli olarak, kamu ve özel sektör arasındaki işbirliğin geliştirilmesi üzerinde durulmuştur. Girişimcilik, yatırım, kültür üzerine özel önem verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Diplomasi, ekonomik ilişkiler, girişimcilik, kültür, yatırım projeleri.

SUMMARY

RELATIONS BETWEEN TURKEY AND MONTENEGRO AFTER YEAR 2006

The paper gives an overview of historical relations and in the same time shows the establishing steps of political, diplomatic and economic relations between Montenegro and Turkey, just like as vision and effective strategy of improvement according to European and two sides initiatives and tendencies. The establishing of diplomatic and economic relations demands multidisciplinary access to establishment of existing infrastructure, with the aim to provide better access to current state, just like the more easier and effective use of two sided resources. Effective improvements demands appropriate funding mechanisms for short time and long time period. Economic diplomacy is the main part of modern diplomacy. All together with the business people, diplomats aim to find new business and investment possibilities in foreign markets, to protect the interests of their domestic economies abroad and attracting foreign direct investment to their country. Economic diplomacy is also researched throw analyze of costs and benefits. From the economic aspect, financial parameters, (signed contracts on implemented investment projects, planned projects in the future, the signed agreements and contracts in any sphere of life (political, economic, cultural, religious, etc.)) of the analysis show that investment in this project is justified and acceptable. In the paper is also analyzed improvement and implementation of relations between Montenegro and Turkey, just like long-term characters projects of special social significance. Special emphasis and support is given to entrepreneurship, investment, culture, with an emphasis on cooperation between the public and private partnership as the most efficient business model improvements.

Keywords: Diplomacy, economic relations, entrepreneurship, culture, investment projects.

ÖNSÖZ

Montenegro ("Karadağ") ve Türkiye arasındaki diplomatik ve ekonomik ilişkilerin geliştirilmesini, Karadağ'da bugüne kadar hiç kimse profesyonel ve ciddi bir şekilde inceleyip araştırmamıştır. Bu Karadağ'da ve Türkiye'de ilk araştırma eseridir. Diplomatik ve ekonomik ilişkilerin ekonomik fayda-maliyet analizi ile daha verimli bir şekilde incelenmesi, diplomatik ve ekonomik ilişkilere ulaşmak için modeller, stratejiler ve çözümler sunmaktadır.

Diplomatik ve ekonomik ilişkilerin gelişmiş altyapısı bu iki ülkede yürütülen ekonomik fizibilite çalışmalarıyla varlığını göstermektedir. Hassas ve esnek siyasi-diplomatik stratejiler yeni dijital ekonomide diplomasinin reformlarına ihtiyaç duymaktadır.

Türkiye ile Karadağ arasında serbest ticaret anlaşması, ikili ticari ilişkiler için temel oluşturmuştur. Değişik alanlardaki bazı profesyonellerin anlaşmaya dahil edilmesi, görüş ve önerilerinin alınması gerekmektedir.

Bu bilimsel araştırma, son iki ya da üç yılda yapılan en kapsamlı araştırmadır, istişareler, tartışmalar ve mantıksal düşünceler nihai sonucu temsil etmektedir. Görüş ve uzmanların deneyimleri, uluslararası ve bölgesel konferans ve bölgedeki benzer kurum ve sanayiden birçok kişi ile kurulan temaslar bu işin içine dahil edilmiştir. Ayrıca, farklı şekillerde birçok kişi büyük ölçüde iş kalitesini geliştirmiş olan bu çalışmanın, ortaya çıkmasına katkıda bulunmuştur.

Beni yönlendiren, rehber olan ve araştırmamın kalitesini yükselten Karadağ'daki Türkiye Büyükelçiliği'ne, Türkiye'deki Karadağ Büyükelçiliği'ne ve Ticaret Odasına, teşekkürlerimi sunmak istiyorum.

Uluslararası Ekonomik İlişkiler Bölümüne, Podgorica'daki Uluslararası İşbirliği ve Kalkınma Ajansı'na (TİKA), Bölgesel Kalkınma Başbakan Yardımcısı'na, Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı'na, Karadağ Cumhuriyeti Dışişleri ve Avrupa Entegrasyonu Bakanlığı'na Bölgesel İşbirliğin Genel Müdürlüğü'ne sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum.

Arma SKENDEROVIĆ

Antalya, 2016

GİRİŞ

Bu tez çalışması temeli Karadağ bağımsızlığı sonrası olan (2006), geçmişte başlanan Karadağ, Türk ve Balkan ilişkilerini , bugün ve geleceğe yönelik Türk dış politikasının Balkanlar üzerindeki önemini, Türkiye ile Karadağ arasındaki ortaklıkların gelişimini göstermektedir.

Küreselleşme bağlamında, hızlı rekabetin sonucu olarak ekonomik ve diplomatik ilişkilerin geliştirilmesi için daha fazla bağlılığa ve daha fazla çabaya ihtiyaç duyulmaktadır. Türkiye ile Karadağ arasındaki işbirliğinin ekonomik önemini yapılan bir dizi uluslararası konferanslar kanıtlamaktadır. Türkiye ile Karadağ arasındaki işbirliğinin ve ilişkilerin gereği konulu düzenlenen Uluslararası Konferanslar zinciri bunu göstermektedir.

Karadağ ile Türkiye'nin ekonomik ve diplomatik ilişkilerini analiz eden bu bilimsel çalışma, özellikle hem diplomatik ve kültürel bilgileri ve görüşleri derinleştirecek hem de kuramsal açıdan kapsamlı bir bilgi sağlayacaktır. Ayrıca yüksek lisans tezi için önerilen bu konu yeni bilgiler edinmeye ve bu alanda mevcut bilgilerin iyileştirilmesine yardımcı olacaktır.

Türkiye ile ikili ilişkiler geliştirmek ve işbirliği içinde olmak Karadağ için oldukça önemlidir. Karadağ için Türkiye Avrupa'nın önde gelen devletlerinden biridir. Dolayısıyla bu durum gözönüne alındığında, Karadağ, Türkiye ile ikili ilişkileri başarıya ulaşırsa, her iki devlete büyük yararlar sağlayacak ve gelecek için büyük umutlar vadedecektir.

Çalışma içinde 2006 yılından itibaren fayda-maliyet analizi yöntemi ile, Türkiye ile Karadağ arasındaki ikili ilişkilerin, daha iyiye ulaşması için yapılan iş ilişkileri analiz edilmektedir. Bir dizi etkinlikler aracılığıyla, Karadağ ve Türkiye arasında yapılan yatırımlar (yeni bir ekonomik paradigma bağlamında yatırım fırsatları vb.), mevcut işbirliğinin iyileştirilmesi olarak değerlendirilmektedir. Bunun yanı sıra ilişkileri daha kolay ve verimli hale getirmek ve iyileştirilmesini sağlamak amacıyla iki ülke arasındaki işbirliğinin teşviki birkaç önemli ekonomik faktörü içermektedir.

Karadağ'da bulunan çok sayıdaki Türk iş adamı ve yatırımcılar Karadağ'ı iyi bir iş ortağı olarak görmektedir. Bu husus Karadağ için oldukça önemlidir. Bu sayede ilişkileri daha da derinleştirmek, genişletmek ve işbirliğini daha ileri aşamalara taşıyabilmek bu çalışmada ortaya konulacaktır.

İki ülke arasındaki işbirliğinin sadece siyasi olarak değil, aynı zamanda akademik ve kültürel alanda da ilerletmek gerekir. Deneyimlerin sonuçlarına göre akademik işbirliğinin, uluslararası ilişkileri ve işbirliğini geliştirmede ne kadar önemli olduğu kanıtlanmıştır.

Mevcut altyapının geliştirilmesiyle, girişimcilerin fikirleri ve iş alanları genişletilebilir. Bu da özel şirketlerin ve akademik kurumların gelişmesini sağlayacaktır. Bu gelişim için ise kamu ve özel sektör ortaklığının en iyi model olduğu düşünülmektedir. Mevcut durumun iyileştirilmesiyle işbirliğinin her düzeyde fayda sağlayacağı öngörülmektedir.

Bu çalışmanın iki ana amacı vardır. Birinci amaç Karadağ ile Türkiye arasındaki siyasi ve ekonomik ilişkileri analiz etmektir. Araştırmanın bir diğer amacı, aşamalı olarak Türk dış politikasının geçmişte bu süreci ne derece etkilediğinin araştırılması ve özetlenmesidir. Bu amaçla, Balkanlar'da, Türkiye ile Karadağ arasındaki ortaklıkların yanı sıra mevcut ve gelecekteki girişimler de irdelenecektir.

Bu amaçlar Fayda-maliyet analizi ve SWOT analizi yöntemleriyle incelenecektir. Bu analizlerin sonuçları mevcut işbirliğinin geliştirilmesinin ne kadar gerekli ve haklı olduğunu gösterecektir.

Diplomatik ilişkilerin geliştirilmesi birçok aşamada yapılır ve geribildirimi sağlayacak çalışma maliyetlerinin önceden oluşturulması gerekir.

Diplomatik ilişkilerin iyileştirilmesi ve geliştirilmesine ihtiyaç olup büyük önem verilmesine rağmen bu konuya gerekli özen gösterilmemiştir. Ekonomi alanındaki araştırmalar ilişkilerin daha büyük bir bilinç ile sağlanması için gereklidir.

Maliyetleri bir dizi faktör yoluyla görmek gerekir. Bu tür araştırmalar için bir başlangıç noktası tanımlamak, altyapı yatırımlarını tanımak ve bu sürece katılmak için faktörlerden başlamak gerekir.

Bu araştırmanın konusu şu ana başlıklarla özetlenebilir:

1. Karadağ ve Türkiye arasındaki ilişkilerin tarihsel süreci;
2. Karadağ'ın yurtdışında ne kadar diplomatik ve konsolosluk misyonu olduğu;
3. 2006'dan günümüze kadar Karadağ ile Türkiye arasında imzalanan sözleşmeler ve diğer yasal belgelerin neler olduğu;
4. 2006 yılından günümüze kadar Karadağ ve Türkiye arasındaki ekonomik ilişkiler;
 - Uygulanmış yatırım projeleri ve imzalanan sözleşmeler;
 - Gelecekte planlanan projeler;

- Toplantıların protokolleri, (siyasi, ekonomik, kültürel, dinsel, vs.) tarihin herhangi bir döneminde imzalanan anlaşmalar ve sözleşmeler.

5. Türkiye'deki Karadağ'lı göçmenlerin iki ülke işbirliğindeki rolü;

- Karadağ Hükümetinin Türkiye'deki Göçmenler Derneği ve sivil sektörlerle faaliyetleri ve toplantıları.

Bu çalışmanın amacı mevcut diplomatik ilişkileri gözden geçirerek analiz etmek, potansiyeli görmek ve mevcut durumun iyileştirilmesi için önerilerde bulunmaktır.

Diplomatik ve ekonomik ilişkilerin bileşenlerini araştırmak ve analiz etmek, fayda-maliyet analizi yapmayı kolaylaştıracaktır.

Böylece ekonomik ve diplomatik ilişkilerin sürekli iyileştirilmesi için stratejiler ve öneriler sunulabilecektir.

Bu araştırmanın amacı şu şekilde özetlenebilir:

- 2006 yılından günümüze kadar Karadağ ve Türkiye arasındaki siyasi ve ekonomik ilişkilerin tanımı ve analizi.
- Toplumsal yaşamın tüm alanlarında iki dost ülke arasındaki çok yönlü işbirliği ve yakın ilişkiler.
- Mevcut siyasi ve ekonomik ilişkilerin analizi ve mevcut durumun iyileştirilmesi için önerilen etkili modellerin gözden geçirilmesi.
- Yatırımlardan yararlanma seviyesi.

Bu hedeflere ulaşmak için birkaç soruyu cevaplandırmak gerekmektedir:

1. Mevcut işbirliğinin geliştirilmesi için ne şekilde finansman sağlanabilir ve uzun vadeli sürdürülecek kalkınma nasıl sağlanabilir?
2. Diplomatik ilişkilerin iyileştirilmesi sonucunda artan verimlilik toplumsal, ekonomik ve kültürel alanda geniş bir uygulama alanı bulabilecek midir?
3. İyileştirmelere yapılan yatırım maliyetleri yararlı olacak mıdır?

Çalışmanın amacı, bu soruların yanıtlarını aramak ve iyileştirilmiş bir model önermektir. Bu bağlamda çalışma, toplumsal bir kamu projesi olarak kabul edilecektir.

Araştırma metodolojisi, diplomatik ve ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi hipotezine dayandırılmıştır. Şekil 1'de gösterildiği gibi nesnellik ilkesi, tarafsız bir şekilde araştırma konusunun somut sonuçlardan gelmesini öngörmektedir. Bu ilkeye göre araştırmacı araştırma alanında daha önce uygulanan araştırmaları incelemelidir. Anketi etkileyebilecek tüm gerçeklerin göz önüne alınması gerekmektedir.

Şekil 1 Araştırma Metodolojisi

Diplomasi olgusunun karmaşıklığında (tanımlanmış konular ve araştırılma amaçları) en uygun yöntemlerin dikkatle seçilmesi gerekmektedir. Yüksek lisans tezinin hazırlanması sırasında genel ve özel bilimsel araştırma yöntemlerine dayalı karmaşık bilimsel metodoloji kullanılmıştır.

Konuların karmaşıklığı araştırmanın tüm aşamalarında seçici bir yaklaşım getirmiştir. Özellikle geniş literatür eksikliği nedeniyle rasyonel bir yol izlenmeye çalışılmıştır, yani tündengelim yöntemiyle Karadağ ve Türkiye'nin güvenilir makamlarından doğru bilgiler alınmıştır. Bunlardan en önemlileri Karadağ Hükümeti, elçilikler, Türkiye organizasyonu Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Ajansı'nın bu alanda faaliyet gösteren diğer kuruluşlardır.

Bu yöntemin yanı sıra karşılaştırmalar ve röportajlar da kullanılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KARADAĞ – TÜRKİYE İLİŞKİLERİ

Bu bölümde, Karadağ ile Türkiye arasında siyasi, diplomatik ve ekonomik ilişkilerin kurulmasına yönelik adımların tarihsel gelişimi ele alınmaktadır. İlk hedef Karadağ ile Türkiye arasındaki siyasi ve ekonomik ilişkileri analiz etmektir. Araştırmanın bir diğer hedefi Türk dış politikasının Balkanlar'a doğru aşamalılık derecesi ve etkisi üzerine önceki araştırma sonuçlarını özetlemektir.

İlişkilerin Avrupa ile karşılıklı girişimler ve eğilimler doğrultusunda iyileştirilmesi etkili ve uyumlu bir strateji olarak gösterilmiştir. Diplomatik ve ekonomik ilişkilerin kurulması, mevcut altyapının iyileştirilmesi için multidisipliner bir yaklaşımı gerektirmektedir. Mevcut duruma daha iyi erişim yanı sıra karşılıklı kaynakların da daha kolay ve daha verimli kullanılmasını sağlamak amaçlanmaktadır. Etkili tanıtım kısa vadede ve uzun vadede uygun finansman mekanizmalarını gerektirir.

Bu nedenle ekonomi diplomasisinin aktörleri belirginleşmektedir. Diplomatlar dış pazarlarda yeni iş ve yatırım fırsatları aramak, yurtdışında iç ekonominin çıkarlarını korumak ve memleketlerine doğrudan yabancı yatırımı çekmenin eğiliminde ve çabasıdadır. Ekonomik açıdan bakıldığında, Ekonomi diplomasisi maliyet ve faydaların analizi yoluyla ele alınmıştır. Finansal parametreler mali parametrelerin analizi ile bu projeye yatırımın ne kadar gerekli ve kabul edilebilir olduğunu göstermektedir.

Girişimci düşünceler ve fikirlerin amacı mevcut iş birliği ve altyapıyı yükseltmektir. Özel şirketler ve akademik kurumların araştırma geliştirme konularında geniş katılımını sağlamak için, kamu-özel ortaklığı, iki ülke ilişkilerinin geliştirilmesi için en iyi metod olarak öne çıkmaktadır.

1.1 Karadağ ve Türkiye Arasındaki İlişkilerin Tarihi

1.1.1 Karadağ Diplomasisinin Kısa Bir Tarihçesi¹

Onbeşinci yüzyıl sonlarında (1496), Karadağ Osmanlı İmparatorluğu tarafından fethedilmiştir. Bundan kısa bir süre sonra ise Karadağ bağımsızlık mücadelesine başlamıştır. On sekizinci yüzyılın başında Karadağ'ın mücadelesi siyasi bağımsızlığı ile sonuçlanmıştır. Bundan sonra devlet olma ve Karadağ'ın yapılandırılması süreci içine girilmiştir. Osmanlı hakimiyeti altında kalan bölgelerde topraklarını genişletmeye ve devletin uluslararası alanda

¹ Dışişleri ve Karadağ Avrupa Entegrasyonu Bakanlığı - (www.mvpei.gov.me/ministarstvo/Kratki-istorijat-crnogorske-diplomatije) 14.11.2014

tanınması için mücadeleye başlanmıştır. Karadağ bu tür çabalarla Osmanlı İmparatorluğu ile sürekli mücadele durumuna girmiştir. Osmanlı İmparatorluğu Montenegro'yu (Karadağ'ı) kendine sadık olmayan alan olarak görmüştür.²

Bu çatışmalar Balkanlar'daki o günkü siyasi düzeni tehdit ediyordu, konunun çözümü için büyük güçler ilgi ve çaba gösteriyordu. Onların sevgisini kazanmak ve onları ikna etmek için (alanda) bölgede Osmanlıya karşı bir sadakatsizlik mevcuttu. Diğer büyük devletlerin egemenlik ve uluslararası devlet hakkına sahip oldukları vurgulandı, ve Karadağ sürekli sembolik diplomatik eylemler başlattı. Karadağ'ın diplomatik faaliyetleri Rusya ile siyasi ilişkilerin kurulması ile 1711 yılında başlamıştır. Karadağ-Rus ilişkilerinin kurulmasından sonra Karadağ Balkanlardaki Osmanlı İmparatorluğu'na karşı ulusal hareketlerin en önemli merkezlerinden birini oluşturuyordu. Mitropolit Danilo Petrović Njegoš (1697-1735), eski Karadağ'ın hükümdarı ve ünlü hanedanlığının kurucusu kabul edilmiştir.

1715. Yılında Metropolit Danilo Büyük Çar Petro'nun St. Petersburg'daki meclisinden güç alarak bir Balkan ülkesinin, ilk hükümdarı oldu. Daha sonra, diğer Karadağ'lı hükümdarlarda Rus yöneticilerini ziyaret etmeye devam etti. Ayrıca Rusya'nın yanı sıra Karadağ ek olarak, onsekizinci yüzyılda dikkatle Balkanlar'daki siyasi durumla ilgilenen Avusturya ile özel ilişkiler içine girmişti.

Ondokuzuncu yüzyılın ortalarına kadar Karadağ hükümdarları bağımsız olarak kendi dış politikalarını izlemişti. Oysa Karadağ zayıf mali durumu nedeniyle kendi diplomatik kurumlarını inşa edemedi. Bazı dışilişkiler hükümdardan sonra en yüksek makam olan (1831 yılında belirlenen) Karadağ Senatosu tarafından yürütülüyordu. Senato'da Kamu işlerindeki yeterliliklerin bölümü 1874'te Senato'nun ve Dışişleri Dairesinin bir departmanı olarak kurulmuştu. Bu departman Dışişleri Ofisi olmasının yanında dış politika ve diplomatik ilişkilerin yürütülmesinde ilk devlet kurumu oldu.

Ondokuzuncu yüzyılın ikinci yarısı Karadağ'da, diplomatik ve konsolosluk hizmetlerinin başlangıcı oldu. Yurtdışındaki ilk diplomatik temsilciliğini açmıştır. Karadağ'ın ilk diplomatik temsilciliği yurtdışında 1863 yılında çalışmaya başladı. İşkodra Konsolosluğu (o zamanki Osmanlı İmparatorluğu'nda) idi. İşkodra Konsolosluğu, Karadağ-Osmanlı sınır anlaşmazlıklarının çözümünde etkili oldu. Aynı zamanda lider durumundaki Osmanlı İmparatorluğu'nun sınırları içerisinde olan Karadağ'ın siyasi ve ekonomik çıkarlarını temsil etmeye özen gösteriyordu. Bunun yanı sıra Karadağ vatandaşlarının hakları koruyordu.

² Karadağ'ın Dışişleri ve Avrupa Entegrasyonu Bakanlığı – (www.mvpei.gov.me/ministarstvo/Kratki-istorijat-crnogorske-diplomatije)

Karadağ-Osmanlı Savaşı (1876) patlak vermeden önce İşkodra Konsolosluğunun faaliyetleri durdurulmuştur ve kısa bir süre sonra 1893 yılında tekrar açılmıştır.

Uluslararası Berlin Kongresin'de (1878) Karadağ resmen tanındıktan sonra Karadağ'a diplomatik temsilcilerini gönderme ve kabul etme hakkı verilmiştir. Bunu kendi diplomatik ağını geliştirmek için uluslararası yasal hak ve dayanaklarla kazanmıştır. Ama akredite edilen yabancı diplomatların vasıtasıyla diğer ülkelerle iletişim kurması için verilmiştir. Uluslararası tanınmasından sonra ülkede çok sayıda resmi diplomatik ilişkiler kurulmuştur. Aynı yıl, Karadağ, Rusya ve Fransa bir sonraki yıl İngiltere, Avusturya-Macaristan, İtalya ve Osmanlı İmparatorluğu ile resmi diplomatik ilişkiler kurdu. Yunanistan ile resmi diplomatik ilişkileri 1881 yılında kuruldu. 1897'de Karadağ, Sırbistan ve Bulgaristan ile resmi diplomatik ilişkilerini kurmak için girişimlerde bulundu. XX yüzyılın başında diplomatik ilişkiler ABD ile 1905 ve Almanya ile 1906'da kurulmuştur.

1878'den sonra Karadağ yurtdışında kendi diplomatik misyonlarını, elçiliklerini kurmaya başladı. Bu sürecin akışını büyük ölçüde düşük düzeydeki mali olanaklar sınırlamıştır. Karadağ yurtdışındaki misyonları, elçilikleri sadece kendi ulusal çıkarlarının korunması için zorunlu ve gerekli olan yerlerde açmıştır. Bu nedenle, varlığının tanındığı yıllarda uluslararası sadece dört diplomatik misyon (konsolosluk) açmıştır. Bunlar - Konstantinopolis (1879), Belgrad (1913), Paris (1916) ve Washington (1916) 'da açılmıştır.

Karadağ Büyükelçiliği İstanbul'da 1879 yılında açıldı. İlk büyükelçi ve bakan seviyesinde olan Dük rütbesiyle yetkili kişi Stanko Radonjić oldu. Bu görevde kısa bir süre kalmıştır. Yerine atanan Gavro Vukoviç 1879 dan 1880'e kadar ve 1882 den 1884'e kadar bu görevi yapmıştır. Vukoviç'ten sonra bu göreve büyükelçi olan Mitar Bakić atanmıştır, 1884 den 1887'ye kadar bu görevde kalmıştır. 1887'den itibaren 1889'a kadar bu görevde Mitar Plamenac bulunmuştur ve onun ani ölümünden sonra, büyükelçiliğe tekrar Bakić atanmıştır. Mitar Bakic 1890 dan 1903'e kadar büyükelçi görevinde bulundu. Karadağ ve Osmanlı İmparatorluğu arasındaki diplomatik ilişkiler kopunca 1903'ten itibaren 1912'ye kadar İstanbul'daki Karadağ Elçiliğinin başında : Jovan Matanoviç (1903-1906), Dušan Drecun (1906-1907), Dušan Gregović (1907-1909), Jovo Popovic (1909-1910) ve Petar Plamenac (1912) bulunuyordu.

İkinci Karadağ büyükelçiliği - Belgrad büyükelçiliğiydi, Balkan Savaşları'ndan sonra kuruldu. Üçüncü Karadağ büyükelçiliği, Haziran 1916 yılında Paris'te açıldı, o zaman Karadağ, Avusturya-Macaristan işgali altındaydı ve Karadağ hükümeti bu nedenle sürgündeydi. Washington'da Karadağ büyükelçiliğini 1918 yılının ortalarında açmıştır.

Büyükelçiliklerin yanı sıra, yurtdışında Karadağ'ın çıkarlarını çok sayıda fahri konsoloslar temsil etti: bunlar, Arjantin, Avusturya-Macaristan, Belçika, Brezilya, İngiltere, Fransa, İtalya, Kanada, Malta, Norveç, Hollanda, İspanya, İsviçre ... Birinci Dünya Savaşı 1914 yılında patlak vermeden kısa bir süre önce, Karadağ'ın 27 fahri konsolosu vardı.

Berlin Kongresinden sonra, Karadağ kendi diplomasisi için bir çatı kurum oluşturdu. Buna göre Dışişleri Bakanlığı 1879 yılında, o günkü Büro, Dışişlerinin yerini alıyordu. 1902 yılındaki Karadağ Hükümetinin ve Prensiğinin Milli Konseyi'ne göre Dışişleri bakanlığı tarafından (dışişleri) ülkenin siyasi ve idari işlerini gerçekleştiriyordu. Dışişler Bakanlığı siyasi çalışmaların yanı sıra istihbarat işlerini de yapmaktaydı, diplomatik yazışmaların, ve sözleşmelerin diplomatik ve konsolosluk hizmetlerinin denetlenmesini sağlıyordu. İdari İşlerin sorumluluğu kanunlarla belirtilmiştir: yabancı elçiler ile resmi yazışmalar, çevirilerin ve resmi belgelerin onaylanması, pasaport verilmesi, yabancı hükümetlerle yapılan sözleşme ve anlaşmaların yürütülmesi için resmi belgelerin dağıtımı.

1905 yılına kadar Karadağ diplomasisinin yazılı kuralları ve talimatları yoktu. O yıl, Karadağ diplomatları için ilk talimat yazıldı. Karadağ'ın yurt dışında sadece tek bir diplomatik temsilcisi vardı o da İstanbul'daydı. Bu kurallara göre, İstanbul'daki diplomatik temsilcisi Cetinje'nin izni olmaksızın araştırma yapılamazdı, kendi etkinliğini Osmanlı yetkililerine empoze edemezdi. O her koşulda onur ve haysiyetiyle hareket etmeliydi, meslektaşları ile ilgili düşüncelerini konuşmalarını ifade etmekten kaçınmalıydı, hata Karadağ'ın dost ilişkileri olmadığı ülkelerin temsilcileriyle bile ciddi bir vasıflarla hareket etmeliydi.

Yugoslav devletinin oluşturulmasından sonra (1918), bir tek Karadağ'ın, kendi alanında diplomasisi yoktu, Karadağ siyasi partilerinin yeni devletin dış politikası üzerinde etkisi yoktu. Sadece sosyalist Yugoslavya döneminde (1945-1990), Karadağ, Cumhuriyeti ortak devlet statüsünde genel olarak diplomasinin istihdam ve dış politikasına katılma fırsatını elde etti.³.

Türkiye Cumhuriyeti, Yunanistan Krallığı ve Yugoslavya Federal Cumhuriyeti veya Balkan Paktı arasındaki Dostluk ve İşbirliği Anlaşmasının büyük önemi vardı.

Bu ülkeler arasında ve bölgede istikrarının ve ilişkilerin normalleşmesi Türkiye'ye Avrupa'da savunma ve ekonomik alanda önemli aktör olarak yer kazandırmıştır. Ortadoğu

³ Dışişleri ve Karadağ Avrupa Entegrasyonu Bakanlığı - (www.mvpei.gov.me/ministarstvo/Kratki-istorijat-crnogorske-diplomatije)

sahnesinden uzak hareket ettmesinden dolayı özellikle İngiliz diplomatların Ortadoğudaki baskısından uzaklaşmıştır.⁴

Balkan Paketi, Ankara'da 1953 yılında imzalanmıştır ve Bled'de 1954 yılında maddeleri genişletilmiştir. Siyasi anlamda bir dizi yanlış anlaşılmalardan kuşatılmış olan bölge (Güney Doğu Avrupa ve Balkanlar) çatışma ve anlaşmazlıklar nedeniyle bu pakt tam bir sürpriz teşkil etti. O taahhüt Yunanistan, Yugoslavya ve Türkiye - arasındaki ilişkilerin geliştirilmesi olasılığını açmıştır.⁵

Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyetinin dağılmasından sonra (1991) Sırbistan ve Karadağ, iki üyeli federasyon oluşturdu (1992), Karadağ federasyon üyeliğinde kendi diplomasininin hakkı olan Dışişleri Bakanlığına sahip oldu.

Yirminci yüzyılın sonlarında ve özellikle 2000'den sonra Karadağ diplomasi alanında yoğun etkinlikler gösterdi.

1.2 21 Mayıs 2006, Karadağ Bağımsızlığı

Karadağ'ın bağımsızlık taleplerine Sırbistan Karadağ içerisinde herkes sıcak bakmıyordu. Bağımsızlık karşıtlarının (Sırp milliyetçi liderler, Sırp Ortodoks liderler) durumdan hoşnut değillerdi.

Karadağ hükümeti az bir çoğunluğun evet oyunun bağımsızlık için yeterli olacağını belirtmişti fakat AB Karadağ'ın bölünmüş bir toplum olduğunu, oylama sonucunun her iki taraf için yaralar sağlamaması ve meşruiyetinin sorgulanmaması için %55 oy şartının gerekli olduğunu belirtmişti. Bu şart 2002 de AB'nin arabuluculuğu ile imzalanan anlaşmada yer almaktaydı. Referandum öncesinde ve sonrasında bağımsızlık karşıtları birçok çalışmalarda (siyasi ve sosyal) bulunmuşlardır fakat bu çalışmalarını referandumun olumlu sonucunu etkileyememiştir.

Özerk bölgesinin vatandaşları tarafından referandumda verilecek oylar her iki ülkenin de kaderini etkileyecekti. Karadağ bağımsız olursa Bosna Hersek içerisinde bulunan Sırp Cumhuriyeti buna karşı Kosova'nın bağımsızlığını örnek alarak Sırbistan'a bağlanma talebinde bulunabilirdi. Fakat bu öngörüğü Bosna Hersek Uluslararası Yüksek Temsilcisi Christian Schwartz Schillig, Sırbistan ziyareti sırasında doğrulamamıştır. Açıklamasında, Sırp Cumhuriyeti'nin Bosna Hersek'in sadece bir entitesi olduğunu ve dolayısıyla bağımsızlık referandumunu düzenleme yetkisine sahip olmadığını vurguladı. Şüphesiz bu açıklama Orta

⁴ Alihodžić, Arnela (2002) " Batı savunma sistemlerindeki Yugoslavya, ve 1953 yılında Balkan Paktın imzalanması," Siyaset Bilimi Araştırma Merkezi, Zagreb, Belgrad tarihçiler diyalogu. 20-22 Eylül. 2002

⁵ Alihodžić, Arnela (2002) " Batı savunma sistemlerindeki Yugoslavya, ve 1953 yılında Balkan Paktın imzalanması," Siyaset Bilimi Araştırma Merkezi, Zagreb, Belgrad tarihçiler diyalogu. 20-22 Eylül. 2002

Sırbistan'ın kurulmasını arzulayan Sırp milliyetçilerine büyük bir darbe vurmaktaydı. Karadağ referandum öncesi Sırbistan'ın Miloseviç'in politikasını devam ettirdiğini, Kosova sorununun da Sırlara ait olduğunu açıkladı. Referandum sonucunda bağımsızlığa kavuşulursa Karadağ içerisinde kalan azınlıklara rahat yaşama hakkı vereceklerini ve Karadağlı Boşnaklara diğer tarafta kalan akrabalarıyla ilişkilerini sürdürmeleri için her türlü kolaylığı sağlayacaklarını vaat etti. Böylece Karadağ, Arnavut ve Boşnak bölgesini kendi tarafına çekebildi. Referandum sonucunda %2,5 Arnavutlar, %0,7 Boşnaklar Karadağ'ın bağımsızlığından yana oy kullandılar.

Referandum sonucunda %55,4 oyun evet, buna karşılık %44,5 oyun hayır olduğu ilan edildi. Karadağ birlik taraftarları, 6 kişinin her iki ülkede de oy kullandığını savunarak referanduma karşı geldiler fakat bu direniş sonucu tartışmaya açamadı. Referandum sonucu doğrultusunda 3 Haziran 2006 tarihinde Karadağ bağımsızlığını ilan etti. Hükümet tarafından yayınlanan bildiride Karadağ'ı, insan hak ve özgürlüklerine saygılı, azınlıklara rahat yaşam hakkı tanıyan, yönetim şekli olarak parlamenter demokrasiyi ve hukukun üstünlüğü benimseyen, çok kültürlü bir toplum olarak tanımladı.

Karadağ'ın bağımsızlık ilanından sonra Sırbistan Karadağ devletinden geriye kalan Sırbistan ise 5 Haziran 2006 tarihinde 126 milletvekilinin oybirliğiyle egemenliğini ilan etti. Böylece Sırbistan, Sırbistan Karadağ federasyonunun sahip olduğu tüm hak ve sorumluluklarını miras edinmiş oldu. Sırbistan, egemenliğini ilan ettiği gün Karadağ'ı tanıdığını belirtti. Sırbistan AB ile işbirliği görüşmelerinin devam edebilmesi için AB, Sırbistan'ın savaş suçlularının yakalanmasında yardımcı olması gerektiğini belirtti. Ayrıca uluslararası örgütlerle ilişkilerin de devam edeceği ve üye olduğu örgütlerdeki üyeliğinin bozulmadığını belirtti. Sırbistan Yugoslavya'nın hukuki devamlılığını sağlayan tek ülke olarak kaldı. Ekim 2005'de AB ile Sırbistan-Karadağ Federasyonu arasında İstikrar ve İşbirliği Anlaşması imzalanmıştı fakat AB işbirliği görüşmelerini Sırbistan'ın uluslararası savaş suçlusu komutan Ratko Mladiç'i belirlenen sürede tutuklamadığı için askıya almıştı. Karadağ'ın bağımsızlık kararı almasıyla birlikte bu anlaşma, Sırbistan için geçerliliğini devam ettirecek, fakat Karadağ'ın işbirliği görüşmeleri için AB'ye başvurması gerekmektedir. Karadağ'ı ilk tanıyan Yugoslavya ülkesi Hırvatistan'dır. İlk tanıyan dünya ülkesi ise 8 Haziran da İzlanda'dır. Daha sonra Makedonya, İsviçre, Bulgaristan, Malta, Letonya, ABD (13 Haziran), Rusya, Türkiye tanımıştır. Karadağ bağımsızlığının sonuçları: İlk defa AB tarafından daha önce hiçbir ülkeye konmayan %55 oy birliği sınır şartı konmuş ve bu sınır yapılan referandumla aşılmıştır. Her iki ülkenin sınırları yeniden çizilmiş. Sırbistan'ın denize

bakan bir sınırı kalmamış ve iki ülke arasında kalan sancak bölgesinde yaşayan Boşnaklar da ikiye bölünmüştür. (Bölgenin bir bölümü Karadağ'da bir bölümü ise Sırbistan'da kalmıştır).⁶

1.3 Balkanlara Yönelik Türkiye'nin Dış Politikası

Türkiye'deki iç ve dış politikada değişimler planlı devam etmektedir. Türkiyeden kalan islami gelenekler yeniden canlandırılmalı ve uygulanmalıdır. Bu durumda bir devlet projesi olan "2023'te Türkiye'nin stratejik vizyonu"⁷ yapılmıştır. Proje Türkiye'nin bölgesel gücünü artırmasını ve küresel gücün bir aktörü olmasını öngörmektedir. Bu dünyaya karşı bakışı ve dış politikada radikal bir takım değişimler gerektirmektedir. Türkiye'nin çevresinden özellikle Batı Balkanlar'ı da, bu radikal değişimlere dahil etmek gerekmektedir.⁸

Balkanlar, geçmişte olduğu gibi, günümüzde de, Türkiye'nin her yönden Batı'ya açılma yolu üzerindedir. Türkiye'nin, Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte tercihini Batı'dan yana yaptığını, Batı camiası içinde yer aldığını ve her alandaki ilişkilerin büyük bir kısmının Batı ile olduğu dikkate alınır, Balkanlar'ın Türkiye açısından taşıdığı stratejik değer oldukça yüksek olduğu söylenebilir.⁹

Balkanlar Avrupa Birliği ve NATO için ne kadar önemli ise Türkiye için de o kadar önemlidir ve Balkanlar Türkiye'nin kalbidir, Asya'ya Karadeniz'e çıkan stratejik yolların kapısıdır.¹⁰

Balkanlar, Avrupa Birliği (AB)'nin sınır komşusu olup, Rusya Federasyonu (RF)'nin da tarihsel ve kültürel açıdan yakın ilgi alanı içerisindedir.¹¹

Avrupa'nın bir parçası olan: Yarımada "Balkan" Yarımadası, Bulgaristan'ın merkezinden başlayıp Doğu Sırbistan'a kadar uzanan dağlardan isim almıştır. "Balkan" terimi "ormanlı dağlar zinciri" anlamına gelen Türkçe bir kelimedir.¹²

1.3.1 Türkiye'nin – Balkanlarla Bağlantısı

Türkiye için Balkanların önemi siyasi ve ekonomik bağlamdadır ve Türkiye-Avrupa ilişkilerinde de büyük önem taşımaktadır. Balkanlar Türkiye için "Avrupa ülkelerine açılan kapı" (Avrupa kapısı) niteliğindedir, çünkü Balkanlar yoluyla Avrupa ülkelerine bağlanmaktadır. Bu nedenle Balkan ülkeleri arasındaki barış ve istikrarın Türkiye için Balkan

⁶ <http://didemotru.blogcu.com/karadag-bagimsizlikgi/4206953>

⁷ Turkey's Strategic Vision 2023, 2nd Draft Document of TSV2023, Internet: <http://www.tsv2023.org>

⁸ Jeftić-Şarçević Nevenka (2010), Türk stratejik vizyonun "Batı Balkanlar'a izdüşümü", Uluslararası Politika ve Ekonomi, Enstitüsü Belgrad vol. 62, no. 4, s. 691-714

⁹ Atılğan Erdem (2001), "Balkan diplomasisi", Ankara, s.4

¹⁰ Kekevi Serkan (2004), "Batının çöşküsü ve Türk dış politikası", İstanbul, s.262

¹¹ Atılğan Erdem (2001), "Balkan diplomasisi", Ankara, s.3

¹² *Encarta World English Dictionary*, Internet: <http://www.websitation.org>

ülkelerinin güvenliği ve Avrupa ile ilişkilerin sürdürülebilirliği açısından önemi büyüktür. Türkiye'nin Balkanlar'la beş asırlık tarihi bağlantıları vardır. Farklı değerlendirilirse de, onların derin tarihi izleri vardır. Sırp (Balkan) tarihçileri Osmanlı yönetimini kölelik olarak görmektedir, Türkiye ise buna tam ters açıdan bakmaktadır.

1.3.2 Türkiye'nin Dış Politikası

Türk dış politikasının oluşumuna bakıldığında iki temel unsur ortaya çıkmaktadır. Baskın Oran'a göre bu iki eğilim Batıcılık ve Statükoculuktur. Batı'ya yönelim Türk dış politikası literatüründe genel olarak bir tercih olarak görülmüştür.¹³

Çoğu ülkede olduğu gibi, Türkiye'de de dış politika Dışişleri Bakanlığı tarafından yürütülür. Bunun yanı sıra bu bakanlık, karar vericilere durumlara göre çeşitli alternatifler hazırlayıp sunan, uygulanan dış politikayı değerlendirerek gerekli düzeltmelerin yapılmasını sağlayan devlet kurumudur.¹⁴

Türk dış politikası ve standart Türk dış politikası, etkin durumdadır, dolayısıyla çift stratejili politika olarak tarif edilebilmektedir. Hedefleri hala kısmen değişmemiş Türk dış politikası, Türkiye'nin klasik ve yeni dış politikası ile karşılaştırılabilmektedir. Bir bütün olarak, Türk dış politikası, iki yönlü veya iki bileşenli kavramı üzerinden kendini göstermektedir. Klasik Türk dış politikası, Türkiye'nin tanınmış dış politika projesidir. Ancak, Türkiye'nin yeni dış politikası Türkiye'nin önceki dış politikasından daha üstün olup, Türkiye'nin iç ve dış politikayla entegrasyonu üzerine bir devlet projesi olarak karakterize edebilmektedir.¹⁵

Türkiye'nin yeni dış politikası, Türkiye'nin yönünü ve istikametini Avrupa Birliği üyeliğine çevirmiştir. Bu sefer Batı Balkanlar ile ve yeni kurulan jeopolitik alanla işbirliği içindedir. Ancak, Türkiye'nin yeni dış politikası kapsamında soru işaretleri vardır. Türkiye Avrupa Birliği üyeliğine halen yoğun şekilde odaklanmış mıdır? Türk dış politikası, Türkiye'nin yenilikçi ulusal devlet projesinin bir bileşeni midir?

Türkiye Cumhuriyeti'nin 100. kuruluş yıldönümü adına, "2023 Türkiye'nin stratejik vizyonu " (2023 Türkiye'nin Stratejik Vizyonu) projesi hazırlanmıştır . Belgenin sunumunda, söz konusu yazılan diğer şeylerin yanı sıra: " Önümüzdeki 14 yıl içinde önemli ilerlemeler yapılmalıdır.Bu bağlamda özel hedeflerin başarıyla sonuçlanmasını hedeflenmektedir: genel olarak siyaset, ekonomi, teknoloji ve sosyo-kültürel alandaki dış politikanın – vizyonu, başarılı stratejilerin uygulanması ile elde edilecektir. Tüm kuruluşlar arasında tam bir

¹³ Çomak Hasret (2010), "21. Yüzyılda çağdaş Türk Dış Politikası ve Diplomasisi" , Kocaeli, s.82

¹⁴ Kekevi Serkan (2004), "Batının çöşküsü ve Türk dış politikası", İstanbul, s.206

¹⁵ Jeftić-Şarçeviç, Nevenka (2010), Türk stratejik vizyonun " Batı Balkanlar'a izdüşümü " Uluslararası Politika ve Ekonomi, Enstitüsü Belgrad vol. 62, no. 4, s. 691-714

koordinasyon sağlanması gerekmektedir. Bu noktadan itibaren Balkanlar onların, hedeflere ulaşmaları için yeterince güçlü olmaları halinde Türkiye'nin uluslararası düzeyde saygın bir aktör olmasını sağlayacaktır." "Türk Stratejik Vizyonu 2023" Türkiye'nin hedefleri arasında İnsan haklarına saygılı ve yaşam standartını geliştiren yükselten küresel bir aktör olamk da bulunmaktadır."(küresel aktör)"¹⁶

Sonuç olarak, yeni Türk dış politikası, "2023 Türkiye'nin stratejik vizyonu"na dayanmaktadır, ve genel olarak ulusal devlet projesine dahil edilmiştir. Yeni dış politikayı başlatmak için, Projenin amacı Sistematik reformlar, iç ve dış politikada önemli dönüşüm, dış politika faaliyetlerinde ihtilafsız işbirliğe geçişi öngörmektedir. Türkiye'nin doğrudan ve dolaylı geçiş süreci ortamını öngörmektedir. Bu geçiş sürecine Balkanlar, özellikle Batı Balkanları da dahil etmek gerekmektedir.¹⁷

1.3.3 Balkanlar ve Batı Balkanlar'a Yönelik Türk Dış Politikası

Balkanlar bölgesi dört temel faktörden dolayı Türkiye için önemlidir.

(1) Tarihsel bağlar, (2) Türkiye'de yaşayan Balkan kökenli nüfus, (3) Balkanlar'daki Türk ve Müslüman topluluklar, (4) bölgenin jeopolitik konumu. Bu dört faktör hem Balkanlar bölgesini Türkiye için önemli kılmakta hem de Türkiye'nin Balkan devletleri ve halkları ile olan ilişkilerini yakından etkilemektedir.¹⁸

Türkiye'nin 2000'lerdeki Balkan politilası, gerek bölgesel dinamiklerin değişme uğraması, gerek dış politikada önceliğin ağırlıklı olarak Orta Doğu'ya verilmesi nedeniyle 1990'lardaki ivme ve yoğunluğunu kaybetti. 2000'lerde çatışmaların sona ermesi, bölge ülkelerinin önceliklerinin AB ve NATO üyeliği olmaya başlaması, Türkiye'ye bölge siyasetinde etkili olma konusunda fazla bir seçenek bırakmamıştı.¹⁹

Balkanlara yönelik "klasik" ve "yeni" Türk dış politikası ayrımcılıkçı değildir, sadece asgari, ve formalite konuşmalardan ibarettir. Bu Ayrım 2000 öncesi ve sonrası Balkanlarla Türkiye'nin ilişkilerini kapsamaktadır.

Balkanlar, Batı Balkanlar ve bölgeye yönelik Türkiye'nin yeni dış politikası, bir dizigenel ilkelerle sıralanmıştır.

Türkiye komşuları arasındaki siyasi sorunların çözümünde başarılı bir performans

¹⁶ Turkey's Strategic Vision 2023, 2nd Draft Dociment of TSV2023, Internet: <http://www.tsv2023.org>, 18.05.2010.

¹⁷ Jeftić-Şarçeviç, Nevenka (2010), Türk stratejik vizyonun " Batı Balkanlar'a izdüşümü ", Uluslararası Politika ve Ekonomi, Enstitüsü Belgrad vol. 62, no. 4, s. 691-714

¹⁸ Çomak Hasret (2010), "21. Yüzyılda çağdaş Türk Dış Politikası ve Diplomasisi" , Kocaeli, s.329

¹⁹ Uzgel İlhan (2001-2012), Baskın Oran, "Türk Dış Politikası", cilt III, İstanbul, s.707

sağlamaktadır. Uzman Darko Tanasković'e göre²⁰

*"Komşu ülkelerle olan ilişkileri aktifleştirmek gerek, çünkü tüm mevcut sorunlar ikili ilişkiler üzerinde yük oluşturmaktadır. Bölgesel ve küresel düzeyde Türk siyasetinin manevra sınırını sıkıntıya sokmakta ve sıfıra indirgemektedir."*²¹

"Ritmik diplomasi"²²nin bir ilkesi olarak aşağı yukarı bu çerçevedeki etkisi, Türkiye'nin uluslararası organizasyonlarda daha etkili sonuçlar elde etmesini sağlamıştır.

Türkiye duygularına ve kendi algısına göre Balkanlara bağlılığını ve dolayısıyla Balkanlardaki sorunların çözümünde aktif olarak katılma ihtiyacının bir görev olduğunu hissetmektedir. Türkiye'nin Balkanlara karşı sorumlulukları:

- Osmanlı İmparatorluğu'ndan kalan çok uluslu ve çok dinli asırlık tarihsel ve derin kültürel bağlarıdır ;
- Çağdaş bölgesel güç statüsünde olan askeri ve ekonomik sorumluluğudur;
- Kıtalararası jeopolitik konumudur;
- Ortadoğu'nun enerji merkezi olarak, Ortadoğu ve Rusya-Hazar bölgesi pozisyonunda olmasıdır.
- Toplam kaynaklar: insan, ekonomik, entelektüel ve tarihsel sorumluluklardır.

1.3.4 Stratejik Derinlik ve Batı Balkan

Jeopolitik bölge olarak Karadağ, Sırbistan ve diğer ülkelerin birincil önemde olması nedeniyle, Türkiye bu ülkelere bazı unsurları göstermekte ve dayatmaktadır. "Tarihsel derinlik" gibi bu dayatmaları kabullenmek sadece zor olmakla birlikte, imkansız denebilir...

Ne olursa olsun ortaya koyduğu inandırıcılık, argümanlar "tarihi derinlik" Balkanlar ve Türkiye arasındaki ilişkilerin bağlılığı hala farklı yorumlar ve farklı duygular içerisindedir. Onlar Türkiye için (tarihsel) günceliğini korumakta ve tarihsel yakınlık öncesine benzer koşulların başlangıç noktasını oluşturmaktadır. Balkanlar için ise Osmanlı hakimiyetinde uzun süre kalmış hala eserleri ve derin izleri bulunmaktadır. Bunlar güncel jeopolitik gerçeklerle birlikte, iki ülke arasındaki çok taraflı işbirliğinin kurulmasını gerektirmektedir.²³

Biz bu analizden açıklanan Türk dış politikasını "Türkiyenin stratejik vizyonunu" ve Türkiye'nin yeniden oluşturduğu Türk dış politikasının sonuçlarını görmekteyiz, Balkanlar'da Türkiye'nin "stratejik derinliği" belirtilen odağın ve olasılıkların çok ötesindedir.

²⁰ Darko Tanaskovic (1948) bir Sırp İslamolojistidir, oryantoloji filoloğu, akademik üniversite profesörü, yazar, edebiyat çevirmeni, Yugoslavya Federal Cumhuriyeti'nin UNESCO'daki Sırp Büyükelçisi ve Diplomatidir.

²¹ Tanaskovic Darko (2010), Politika gazetesinin 11.03.2010 "Türkiye'nin Neo-Osmanlılık yolunda".

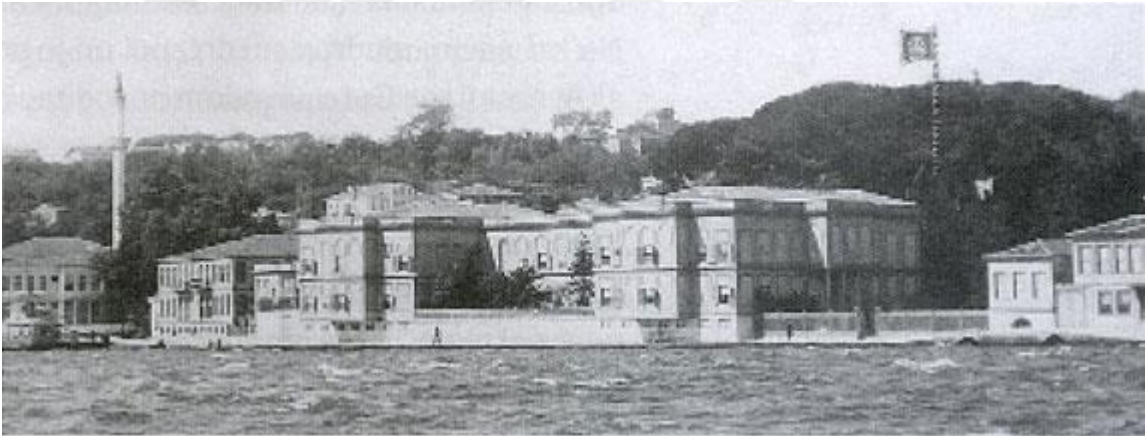
²² Verilen koşullara ve şartlara göre Diplomasinin hızlı adaptasyonu

²³ Jeftić-Şarçević, Nevenka (2010), Türk stratejik vizyonun " Batı Balkanlar'a izdüşümü " ", " Uluslararası Politika ve Ekonomi, Enstitüsü Belgrad vol. 62, no. 4, s. 691-714

Bu bağlamda Avrupa Birliği'ne ortak yaklaşımdan daha önemli ve daha geniş ölçüdeki alanı kapsamaktadır. Bunun yanı sıra Balkan ve Batı Balkanı, özellikle Sırbistan ve Karadağ'ı, Bosna Hersek'in Avrupa'ya açılan koridorunu garanti altına almalıdır.

1.4 Karadağ ve Türkiye Arasındaki Diplomatik İlişkiler

Karadağ'ın dış politikasının temel hedeflerinden biri Prens Danilo zamanındaki taleplerden bilinmektedir. Karadağ'ın bağımsız ve egemen bir devlet olarak tanınmasını sağlamıştır. Büyük güçlerle olan karşılıklı ilişkilerde kabul görmüştür. Hatta resmi ve yasal dayanağı olmamasına rağmen, Türkiye ile diplomatik ilişkilerin kurulması için ilk girişim Prens Danilo'dan gelmiştir. Bu bağlamda özellikle Prens Danilo önemli çabalar göstermiştir, 15 Mart 1860 yılı Karadağ ve Türkiye arasında doğrudan diplomatik ilişki çabalarının ilk yıldır.²⁴

Görsel 1.1 İstanbul'daki Dük'ün Sarayı

Kaynak: Karadağ Prensligi ve Krallık'ta Diplomatik Misyonlar, "1910-2010 Karadağ Krallığının Restorasyonunun 100. Yılı"

İki ülke arasındaki diplomatik ilişkiler 1876 yılında Berlin Kongresi'nde Karadağ devlet egemenliğinin biçimsel ve yasal tanınmasından, iki asır sonra kurulmuştur.

1.5 Mevcut Diplomatik İkili Ticari ve Ekonomik İlişkiler

Karadağ ile Türkiye arasındaki ilişkiler çok iyi ve dostanedir her alanda sürekli yoğun siyasi diyalog işbirliği önemli şekilde geliştirilmektedir.

²⁴ Vujović, Dimo (2006) "Karadağ ve Türkiye arasında doğrudan diplomatik ilişkilerin kurulması için Prens Danilo'nun çalışmaları" ("Tarihsel Kayıtlar", vol. XXII, No: 1, Titograd, 1965, s. 158-161.) araştırma ve diplomasi deneyimleri Karadağ, 2006.

1.5.1 Diplomatik İlişkiler

Türkiye 12 Haziran 2006 tarihinde Karadağ Cumhuriyetini resmen tanıdı. İki ülke arasındaki diplomatik ilişkiler, 3 Temmuz 2006 tarihinde kurulmuştur.

Karadağ Büyükelçisi Türkiye’de 24 Şubat 2010 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Abdullah Gül’e deklarasyon mektubunu sunduktan sonra göreve başlamıştır.

Türkiye Büyükelçisi Mehmet Niyazi Tanılır Karadağ’da 19 Haziran 2012 tarihinde Karadağ Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı’na deklarasyon mektubunu sunduktan sonra göreve başlamıştır.

Görsel 1.2 Karadağ Cumhurbaşkanı’na Akreditiv Mektuplarının Sunulması

Kaynak: Karadağ Cumhurbaşkanı (<http://www.predsjednik.me/?akcija=vijest&id=3742>, erişim tarihi: 09.07.2014)

1.5.2 Serbest Ticaret Anlaşmaları

Karadağ’ın ana ticaret ortakları olan ülkelerle tamamlanmış kurumsal temelleri vardır ve diğer ülkelerle serbest ticaret ve ticari ilişkilerin geliştirilmesi için büyük potansiyele sahiptir. Bu ülkeler başta AB ülkeleri ile, CEFTA Anlaşması ile bölge ülkelerinin yanı sıra Türkiye, Rusya, Ukrayna ve EFTA gibi ülkelerdir²⁵. Karadağ 29 Nisan 2012’de, Dünya Ticaret Örgütü’nün (DTÖ) 154.cü üyesi olmuştur.

Türkiye ile Karadağ arasındaki serbest ticaret anlaşması İstanbul’da 26 Kasım 2008 tarihinde imzalanmıştır ve ikili ticari ilişkilerinin ilk temeli olmuştur.²⁶

²⁵ <http://ceftatradeportal.com/montenegro/index.php>

²⁶ www.economy.gov.tr/index.cfm?sayfa=countriesandregions&country=ME®ion=9

Görsel 1.3 Karadağ ile Türkiye Arasındaki Serbest Ticaret Anlaşmasının İmzalanması

Kaynak: Ekonom Bakanlığı (www.mek.gov.me/rubrike/ekonomski-odnosi-sa-inostranstvom/87139/166127.html, erişim tarihi:15.10.2014)

Sanayi ürünleri listesi, Avrupa Birliği ve Karadağ arasında imzalanan listenin aynısıdır tarımsal ürünlerin listesi oldukça sınırlıdır. -Türkiye Karadağ'a bazı tavizlerde bulunmuştur: tarife 1902 (makarna), 500 ton – AB'nin iyileştirmesiyle; Tarifeler 2007 (reçel) 300 ton – MFN'ye kıyasla% 30 indirim; Tarifeler 2204 (şarap) 2500 hl – MFN'ye kıyasla% 75 indirim.-

Karadağ'ın Türkiye'ye taviz vermiş olduğu ürünler şunlardır: Tarife 0713,40 (mercimek), sınırsız % 0 oranı ile ve tarife 0813,10 (kuru kayısı), 100 ton ile % 0 gümrük vergisi oranıdır.

Anlaşmanın onaylanması işleminden sonra 1 Mart 2010 yılında yürürlüğe girmiştir.²⁷

Serbest Ticaret Anlaşması'nın uygulanması için, 28 Şubat 2013 tarihinde Komisyon Karadağ Hükümeti tarafından kuruldu. Karadağ-Türk Karma Komisyonu ilk oturumu 01 Nisan 2013 tarihinde Podgorica'da gerçekleştirildi.²⁸

İkili ticari ve ekonomik ilişkilerin yasal çerçevesini tamamlamak için, Türkiye ve Karadağ Çifte vergilendirmenin önlenmesi için sözleşme (2005)²⁹ imzalamıştır.

²⁷ www.privrednakomora.me/bilateralni-sporazumi i <http://ceftatradeportal.com/montenegro/index.php>

²⁸ Karadağ Hükümeti

²⁹ www.economy.gov.tr/index.cfm?sayfa=countriesandregions&country=ME®ion=9

1.6 Diplomaside Stratejik Planlamalar ve Modern Yaklaşımlar

Küreselleşme bağlamında, hızlı rekabetin sonucunda, toplum ve ekonomi sürekli baskı altında olmuştur ve giderek daha hızlı reaktivite ile karşı karşıyadır. Rekabet avantajını ve yeni pazarları kazanmak sadece bilgi aktırımı ve iletişim araçlarının hızı ile mümkündür. Hız, ekonomik karar almanın temelini oluşturmaktadır!³⁰ Bu sayede, ekonomik örgütler geleceğini planlamaktadır. Varolan paradigmayı değiştirmek,ve örgütsel değişim sürecinde katılım firmaları, kendi geleceklerini başlıca pay sahipleri ve paydaşlarla işbirliği içinde planlamaları demektir. Benzer ya da aynı şekilde diplomaside onlar gibi kendi geleceğini planlamaktadır.

2008 yılındaki ekonomik kriz, ekonomi diplomasisine yeni modeller kurdurmuş ve hayata geçirtmiştir. Dışişleri Bakanlıkları (dışişleri bakanlığı) ve KOBİ'ler arasındaki aktif Ekonomi işbirliği, Ticaret ve Sanayi Odası ve diğer iş dernekleri, kamu kurum ve kuruluşların bakanları işbirliğinin geliştirilmesi için büyük rol oynamışlardır.³¹

Piyasa ekonomisinin uluslararası küreselleşmesi, genellikle yurt dışında kendi ağına sahip olmayan küçük ve orta ölçekli işletmelerin (KOBİ), özel bir vurgu ile, tüm işletmelere bağlantılı ve entegre içinde olmaları çok önemlidir.³²

Bu nedenle, ikili ilişkilerde kısa vadeli kararlar her zaman en iyi çözüm değildir, her iki tarafın ilişkileri uzun vadede düşünmesi gerekmektedir.

³⁰ Vukotic, Veselin (2009), "İşletme ve teknolojinin – kaçınılmaz süreci", s. 2, www.vukotic.net

³¹ The 3rd International conference on Economic Diplomacy and Internationalization (2014) International Center for Promotion of Enterprises (ICPE), Slovenija

³² The 3rd International conference on Economic Diplomacy and Internationalization (2014) International Center for Promotion of Enterprises (ICPE), Slovenija

İKİNCİ BÖLÜM

GELİŞTİRİLMİŞ EKONOMİK İLİŞKİLERİN UYGULANMASI VE ANALİZİ

Bu bölümde Karadağ ve Türkiye arasındaki ikili ticaret Türk-Karadağ İlişkilerinin iyileştirilmesi ve uygulanması analizi olarak verilmiştir. Özel önem ve destek kamu ve özel sektör işbirliğine verilmiştir. Girişimcilik, yatırım ve kültür üzerine ilişkilerinin iyileştirilmesi için verimli iş modelleri üzerinde durulmuştur.

2.1 Ekonomik Paradigma Bağlamında Yeni Yatırım Fırsatlarının (Finansman ve Kamu Projelerinin Değerlendirilmesi) Kamu-Özel Ortaklığı

Küreselleşme bağlamında, hızlı rekabetin sonucu olarak ekonomik ve diplomatik ilişkilerinin geliştirilmesi için daha fazla bağlılığa ve daha fazla çabaya ihtiyaç duyulmaktadır. Türkiye ile Karadağ arasındaki işbirliğinin ekonomik önemini, yapılan bir dizi projeler ve uluslararası konferanslar kanıtıyor, Türkiye ile Karadağ arasındaki işbirliği ve ilişkileri konulu düzenlenen onbirinci Uluslararası Konferans gerçeği olduğu gibi yansıtmaktadır.

Küreselleşme bir ulusun yeteneğidir. Şirketlerin ve her bireyin görevi dünyanın diğer şahıslarıyla yeni bakış açıları ve ilişkileri kabullenmesi ve öğrenmesi gerekmektedir....Böylece milli kültür (değerler sistemi, işe yönelik tutum, halkın karakter özelliklerini)belirli bir yolla küresel bilgiyi kabullenmektedir.³³ Veya ulusal kültürün filtre etkinliğini mevcut küresel bilgi belirleyecektir!Kültür aynı zamanda bilginin hız oranını etkileyecektir³⁴! Bugün, organizasyonlar daha iyi bir bilgi ağı akışına sahiptir. Etkileriyle bilgilerin hızı paradigmayı değiştirmeye zorlamaktadır.

Bilgi devrimi ve dijital ekonomi, yeni iş felsefesini yaratmaktadır, Mevcut iş modellerini, kurulan iş süreçlerini, üretim yöntemlerini, ulaşım türlerini, reklam biçimlerini değiştirmektedir. Şirketlerin organizasyon yapısı yeni iş ve ekonomik paradigmanın tüm kurumsal yönetimin daha fazla esnekliği yönünde ortaya çıkmasına yol açmaktadır.

2.1.1 Kamu Projelerinin Yönetimi Konusunda Fayda-Maliyet Analizi

Fayda-maliyet analizi mevcut veya teklif edilen durum ya da proje üzerinde göreceli değer değişimlerini değerlendirmektir. Analiz yöntemi bu hedeflere ulaşmanın ekonomik açıdan en verimli yollarını belirlemek amacıyla, maliyetlerin, faydaların ve tüm seçeneklerin risklerini incelemektedir. AB bağlamında, Fayda Maliyet Analizi (Fayda-Maliyet Analizi), ticarete entegrasyonun etkisinin bazı sektörlerde para ve maliye politikalarının değerlendirilmesine hizmet vermektedir.

³³ Vukotic, Veselin (2011) "Geleceğin Tarihi", CID, Podgorica

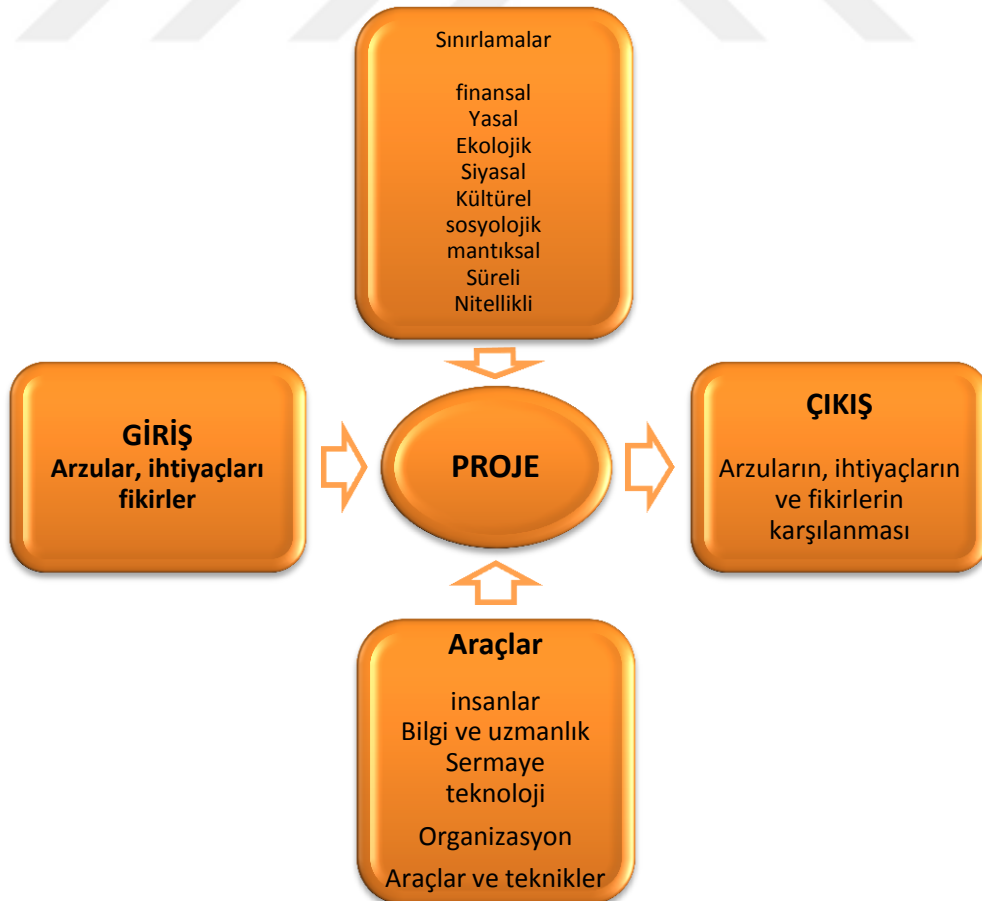
³⁴ Vukotic, Veselin (2011) "Geleceğin Tarihi", CID, Podgorica, sayfa.18 / III (Ekonomi ve Teknolojinin - kaçınılmaz süreçleri)

Fayda-maliyet analizi (CBA) tüm avantajları ve ekonomik girişimleri veya projelerin maliyet analizini (maliyet) ve faydalarını (geliri) tüm dezavantajlarını karşılaştırmak ve değerlendirmek için bir ekonomik analiz yöntemidir. Bunun önemi, projelerin düzeltilmesi ve doğru kararların alınması için gereklidir.

Proje diplomasisinin, ekonomi diplomasisinin maliyet tahminlerini ve faydalarını değerlendirmesi gerekmektedir (Fayda-Maliyet Analizi). Bunlar parasal birimlerle ifade edilmelidir. Ekonomi diplomasisi ve diğer altyapı projelerinin proje maliyetlerini kurtarması uzun bir süreç olduğu için karakterize edilir,ve onun uygulama faydalarını parasal birimlerle ifade etmek zordur.

Karadağ ve Türkiye arasındaki diplomatik ve ekonomik ilişkilerin analizi, ekonomik, teknolojik ve sosyal gelişmelere paralel olarak gerçekleşmektedir. Bu bağlamda, belirli bir zamanda diplomatik ve ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi,onun tek olması açısından, önceden belirlenmiş hedefler ve zaman çizelgesi ile bir proje olarak analiz edilebilmektedir. Bu nedenle, proje yönetimi, finansmanın kuramsal temellerinin analiz edilmesini gerekli kılar. Bu daha sonra pratik ekonomik faktörlerinin analizlerinde diplomatik ve ekonomik ilişkilerin iyileştirilmesinde (CBA) kullanılacaktır. (Fayda-Maliyet Analizinde)

2.1.2 Kamu Projelerinin Yönetimi

Şekil 2.1 Dönüşümsel Bir Süreç Olarak Proje

Dönüşümlü proje benzersiz bir ürünü yaratmak amacıyla planlı veya geçici hizmet için daha önce tanımlanan stratejik hedeflerin doğrultusunda olmalıdır. Dönüşüm sürecinde, mekanizmaları bir araç olarak sağlayacak, proje kısıtları belirli sayıda dış ve çevresel faktörlerin içinde yer almaktadır. Projenin değerlendirilmesi araştırmanın yansımaları sonucu projenin rasyonel tercih modellerinde fon kabulü veya reddine karar vermede yardımcı olmaktadır. Değerlendirme kararlarına dayanan finansman yapılmaktadır. Faaliyetlerin uygulanması kaynak ve risklerin yakınlığı ve kullanımı ile ilgilidir. Proje yönetimi ve araçları uzmanlar ve özel kuruluşlar arasındaki işbirliğini gerektirmektedir. Bilgi, beceri, araç ve tekniklerin uygulanması, proje faaliyetlerini ve hedeflerini desteklemektedir.

Proje ve süreci arasındaki fark Proje benzersizliğinde bir dizi faaliyetlerin tekrarlandığı, ve bir çeşit girişlerin dönüşümü veya bir çeşit çıkışların dönüşümü, ek değer sonucu tahsis ve nihai amaç olarak görülmektedir. Bu nedenle, diplomatik ve ekonomik ilişkilerin sürekliliği ve süreci hakkında hiçbir şüphe bulunmamaktadır. Proje kamu yararına faaliyetlerin bir sonucu ise, bu bir kamu projesidir. Bu bağlamda, diplomatik ve ekonomik ilişkilerinin etkilerini ve önemini geliştirilmesi ile ilgilidir. Bir bütün olarak kamuoyuna ve topluma geniş ilgi olabilecek bir kamu projesi olarak görülmelidir. Bu projelerin uygulanmasında kamu kuruluşlarının veya hükümetin sorumluluğu olmalıdır.

Türkiye'nin Karadağ'da yaptığı ve yapmakta olduğu bilinen büyük projeleri vardır. Başta büyükelçiliği ve TİKA aracılığıyla.

2.1.2.1 Projenin Gerekçesi ve Pareto Kavramı

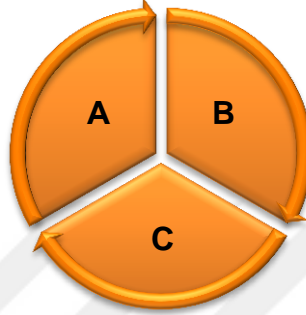
Refah ekonomisi (sosyal ekonomi) çeşitli kurumlardan elde edilen sonuçların hukuki konularıyla ilgilenen ekonomi alanıdır. Ekonomik disiplin olarak, ekonomik ve sosyal refahı sağlamak amacıyla ekonomik faaliyetlerin organizasyonunu incelemek, refah ekonomisinin pratik uygulamasını ve projelerin fizibilitesinin önemini kanıtlamaktadır.

Genel olarak, herhangi bir mal veya hizmetin bir proje veya üretim lansmanı, eğer toplam sosyal olanaklar DK 'dan toplam toplumsal maliyeti DT 'den daha büyük ise sosyal açıdan kabul edilebilmektedir.

Sosyal refahın maksimum düzeyde toplumsal kaynakların optimum tahsisi ile elde edilmektedir. Yani öncelikli en yüksek oranlı projelerinin uygulanması $(\frac{DK}{DT})$, yatırım projelerinin faydalarını değerlendirirken oranı 1'den büyük olanlar şeklindedir.³⁵

³⁵ Babiç, (1998) "Mikroekonomik Analiz", MATE, Zagreb

Herhangi Bir projenin faydalarını değerlendirirken ulaşılması gereken hedeflerin tanımını elde etmek gerekmektedir. Bunun için kriter Pareto kriteridir³⁶. Bu ilke, durum A'dan durum B'ye geçerken bireylerin refah seviyesinin arttığını açıklar. Eğer tüm bireyler B'de daha iyi ise ya da en azından bir kişinin dahi iyi olsa ve kimsenin durumu kötü değilse, Pareto optimumdur. Pareto verimliliği bir durumdan başka diğer bir duruma geçerken her hareketin en azından diğer bir bireyde bozulma olmadan diğerine yararı olacağı bir durum olarak tanımlanmaktadır. (Şekil 2.2)

Şekil 2.2 Pareto Optimum - Pareto verimliliği (Petrie i dr. 1995)

Pareto (Pareto optimum) kavramını fayda-maliyet analizinin altında yatan temel ilkelere biridir.

2.1.2.2 Kamu Projelerinin Fayda-Maliyet Analizi

Yatırım kararlarının temeli, her alternatif yatırım projesi için gelir ve giderlerinin bir listesinin oluşturulmasıdır. Hükümet tarafından finanse edilen ve edilecek kamu projeleri için, finansal analize rağmen, projenin doğrudan veya dolaylı bir dizi faktörü içeren tüm sonuçlarını hükümetin üstlenmesi gerekmektedir.

Kamu projelerine gelince maliyet ve faydaları, özel sektörde ise gelir ve giderleri hakkında bilgilendirme yapılmalıdır. Sosyal yönden projenin ve fırsatların maliyet ve faydaları analiz ile belirlenerek fayda-maliyet analizi (fayda-maliyet analizi - CBA), maliyetleri metodolojik olarak inceleyen bir işlemdir. Bu faydaların ve risklerin tüm seçeneklerini ve hedeflere ulaşmak için maliyetin etkin bir şekilde belirlenmesi işlemidir.

Fayda ve maliyetlerin Kompleks analizi birkaç adımdan oluşuyor:

1. Projenin belirlenmesi ve hedeflerin belirlenmesi;
2. Alternatif seçeneklerin belirlenmesi;

³⁶ Pareto verimliliği veya Optimallığın kriterine göre, sosyal refahın büyümesi bir toplumda bireylerin refahı büyüyorsa ve her bireyin refahı artıyorsa refahta herhangi bir düşüş kaydedilmiyorsa o zaman o toplum için refah seviyesinin büyüdüğünü söyleyebiliriz.

3. Maliyet ve faydaların değerlendirilmesi;
4. İskonto oranının seçimi;
5. Finansal parametrelerin hesaplanması;
6. Duyarlılık ve risk analizi.

Amaçların belirlenmesinde bir projenin tüm sonuçlarının geniş şekilde dikkate alınması önemlidir. Açıkça projenin etkileyeceği temel sosyal ve ekonomik hedeflerin belirtilmesi gerekir. Bu sadece finansal parametreleri değil çeşitli sosyal ve ekonomik değişkenleri içermelidir. Bu gibi durumlarda oluşan sorun bir projenin tüm etkilerinin nasıl değerlendirileceği ve ölçüleceğidir. Özellikle doğrudan finansal bütçelere dahil olmayan etkiler sorun oluşturabilir. Temel olarak projenin etkilerini topluma ve toplumun her bireyinin refah seviyesi üzerine tüm etkilerini tanımlamak gereklidir. Toplum yararına değişiklikleri ölçmek karşılaştırmak ve tanımlamak için çeşitli yöntemler vardır. Ana kriterlerden biri Paretonun kullanılmasıdır. Dolayısıyla hesaba, doğrudan veya dolaylı, yani dış fayda ve maliyetlerin varlığı dikkate alınmalıdır.

Projenin belirlenmesinin yanı sıra analizin açıkça tanımlanmış olması gerekir. Alternatif statükonun (mevcut durumun) tanımlanması da dahil olmak üzere alternatifleri değerlendirmek için gereklidir (aksiyonsuz bir etki). Ayrıca, Fizibilite ve alternatif projenin maliyet-etkinliği belirli parametrelerin ve ilgili diğer çalışmaların belgelenmiş olması da gereklidir.

Başlıca maliyet ve faydaların kurallarını şu şekildedir:

1. Projenin ekonomik ve kullanım ömrüne karşılık gelen süresinin tanımlanması onun kısa ve uzun vadedeki etkilerinin farkında olmak. Bu Altyapı projeleri için gerçekçi zaman süresi genellikle 10 ile 20 yıl arasındadır;
2. Proje verileri yıllık bazda fiziksel gelir ve giderlerin hakkında bilgi içermelidir;
3. Karadağ'da gerçekleştirilen hesaplamalar için para birimi (€ : bu durumda Ekonomi ve para AB Birliğinin resmi para birimi olan Euro kabul edilmiştir);
4. Her öge için fiyat belirlenmeli. mevcut ya da nominal fiyatlar dikkate alınmalı, ancak kendi içinde oluşabilecek değişikliklerin tahmin edilmesi gerekir.

Rekabetçi bir piyasada faktörler piyasa fiyatlarını toplumun maliyet ve finans parametrelerinin hesaplanmasında yardımcı olmaktadır. Bu durumda, analiz olarak tanımlanan sosyal maliyet baz alınmaktadır. Bu da fonksiyonunun kar değeri olarak tanımlanmaktadır. Belirli bir projede tek bir birim için maliyetlerdeki artış amaçlanmaktadır. Bu durumunda önemli çarpıklıkların olduğu yerde piyasa fiyatları (kullanılır) geçerlidir. Parasal olarak ifade edilemeyen maliyetler ve faydalar, resmi analize dahil edilmemektedir.

Parasal yönlerle etkisi olmayan projelerin değerlendirilmesi öngörülen kantitatif tespitle elde edilmektedir.

Duyarlılık analizinde % 1 bağımsız değişken olarak alınır. Değişim sonucu % 1 ya da daha fazla değişim gösteriyorsa bu değerlendirilen proje için büyük risk taşımaktadır. Alınan her karar bazı riskler taşır, çünkü kararın gelecekteki sonuçları belli olmadığından, Finansal açıdan riskin iki önemli yönü vardır:

- Faaliyetlerden kaynaklanan nakit akışını etkileyen faktörlerin etkileri nedeniyle ortaya çıkan risk;
- İşletmeler veya kurumların finansmanı ile bağlantılı olarak ortaya çıkan finansal riskler.

2.1.3 Yatırım

Yatırım, dar anlamda duran varlıklara yapılan yatırım anlamına gelmektedir. Duran varlıklar araziler, binalar, makine ve ekipmanları, ve patentleri içerir. Bunlar yavaş yavaş üretim süreci içinde tüketilmesi nedeniyle yatırım kararlarını verirken zaman ve para sınırlamaları, yatırım optimizasyonun zamansal ve mekansal dağılımını içermektedir.

Yatırım optimizasyonu finansal kaynaklarının toplam miktarı mekansal dağılım için belirli bir sürede sınırlı olmalıdır. Zaman optimizasyonu mevcut finansal kaynaklarının toplam tutarı, planlanan yatırımların tahsisi, yıllık sınırlı finansı sağlamak için kullanılabilir.

Yatırım olmadan hiçbir teknolojik ilerleme, genel olarak hiçbir gelişme olamamaktadır. Gelişimin belirgin faktörü bilimin temsil ettiği en son başarılarıdır. Yapılmayan yatırım kullanılmayan potansiyel olacaktır. Süreç tüm faaliyetlerin planlama dönemindeki bütün yatırımları kapsar, yani bir yatırım projesinin hazırlanması ve uygulanması, yatırım fikirlerinin oluşturulması ve yatırım projesinin tamamlanmasına kadar olan, tüm süreci kapsamaktadır.

Burada ekonomi diplomasisine önem verilmesi gerekmektedir. Yatırımcılara nasıl, ne şekilde ve ne tekliflerde bulunulmalı ki onları ikna edebilmeli?

Yatırım süreci dört temel unsurdan oluşur:

- yatırımcı,
- yatırım projesi,
- faiz,
- iskonto oranı.

Satın alma finansmanı ve varlık yönetimi açısından Mali yönetim, bir işletmenin temel amaçlarını göz önünde bulundurmaktadır. Dolayısıyla iş finansmanı aşağıdaki gibi 3 ana bölüme ayrılmaktadır:

- yatırım (investment decisions),
- finansman (financing decisions),
- varlık yönetimi (asset management).

Tablo 2.1 Yatırım ve Finansman

Yatırım kararlarını almak	Bilanço		Finansman Kararı vermek
	Döner sermaye	Kısa vadeli yükümlülükler	
	mevcut sermaye	uzun vadeli yükümlülükler	

2.1.3.1.1.1 Kaynaklar ve Finansman Modelleri

Kamu projelerinin finansı kamu sektörüyle ve kamu maliyesinin ekonomisiyle yakından ilişkilidir. Kamu maliyesi, devletin gelir ve giderlerini kullanma yoluyla devletin yatırımları ile ilgilenen ekonomi dalıdır. Devletin gelirleri ve giderleri kamu kesiminin bütçesinde bir tasarı olarak sunulmuştur. Devletin gelir ve giderleri maliye politikasının aracı olarak kullanılmaktadır. Ancak gelir ve giderlerin üzerinde, devletler kendi diğer araçlarını kullanarak fonksiyonlarını gerçekleştirmektedirler. Karadağ'da kamu sektörünün merkezi hükümetin (bakanlıklar, devlet daireleri, kamu kuruluşları, kurum ve bölümler), yerel yönetimlerinden (yerel ve bölgesel yönetimler, şehirler ve belediyeler) ve bütçe dışı fonlarından oluşmaktadır.

Kamu maliyesine ilişkin temel fonksiyonlar şunlardır: Dağıtım ve istikrardır. Fonksiyonların dağılımı sayesinde, devletin kamu ve özel mallarının arzını sağlaması ile, yatırım ve ekonomik kaynaklarının kullanıcılarını etkilemesi için yükümlülüğü vardır. Kamunun en önemli rolü, sosyal ihtiyaçların karşılanması amacıyla bir kamu projesi olarak diplomatik ve ekonomik ilişkilerin bağlamında dağılım fonksiyonudur.

Genel anlamda, kamu projeleri için finansman kaynağı olarak, kamu, özel ve karma finansman aracılığıyla gerçekleştirilen:

- Devlet Bütçesi;
- Krediler;

- Uluslararası finans kurumları;
- Yatırım fonları;
- Bağışlar;
- Kamu ve Özel Sektör Ortaklığıdır.

Seçilmiş Proje için finansman kaynaklarının seçimi birçok faktöre bağlıdır. Öncelikle projenin büyüklüğüne, kullanım süresine, aktörlerin çıkarlarına, toplum ve başkaları üzerinde etkisine bağlıdır.

Altyapı projelerinin finansmanın tümü mevcut kaynaklardan kamu ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla devlet organlarının ve özel sektörün işbirliğini içeren bir kamu-özel sektör ortaklığıdır. Dolayısıyla bu şekilde, farklı yöntemleri kullanarak, özel sektör mal ve hizmet sunumunda kendi kaynaklarını ve yeteneklerini kullanabilmektedir. Kamu ve özel ortaklıklar geniş anlamda tanımlanabilmektedir.

Dar anlamda kamu ve özel sektör kaynaklar uzmanlık işbirliğine katılabilir. Kamu-özel sektör ortaklığının özü risk dağılımına yansımaktadır. Projenin başarısı için, düzgün, her bileşenin ve projenin fazı ile ilgili riskleri tanımlamak önemlidir. Ortaklar tarafından üstlenilen riskler ile ilgili olarak (insert kaynakları için) değer dengesini sağlamak için en iyi şekilde onları dağıtmaktadır. Bu riskleri en iyi şekilde yönetmek demek toplam maliyetlerini azaltmak demektir.

Böylece, kamu-özel ortaklıkların etkisi kamu hizmetlerinin verimliliğini arttırmak ve vergi açısından devlet aygıtının daraltılmasını sağlamak için önemlidir. Vergiden toplanan fonlar azalır ve kaynaklar sosyal refahı (faydaları) arttırmak için yönlendirilmektedir.

2.1.3.1.1.2 Finansman Modelleri

Diplomatik ve ekonomik ilişkilerin kurulması ve geliştirilmesi için finansman faaliyetleri en az dört farklı modelde tanımlanabilir:

1. Merkezi ya da yerel yönetimlere ödenen fonları veya Devlet bütçesinden yapılan hizmetler karşılığı alınan ödemeleri kullanarak;
2. Özel sektör tarafından toplanan müşteri ödemeleri yoluyla finansmanı;
3. Kamu sektörü tarafından toplanan müşteri ödemeleri yoluyla finansmanı;
4. Sponsorluk, reklam ve diğer dolaylı yöntemlerle elde edilen finansman.

Düşünülen bir kamu projesi kamu çıkarlarını önceden belirlenmiş fayda-maliyet analizi sonucunda eyleme geçiriliyorsa o proje bir kamu projesidir.

Halkın ve toplumun ilgileri dikkate alındığında, diplomatik ve ekonomik ilişkiler bir kamu projesi olarak kabul edilmelidir.

Refah ekonomisi, sosyal ve ekonomik refahın kavramı ile ilgilenen politikadır. Ekonomik sistemin işleyişinde ve değerlendirilmesinde sosyal kriterlerin seçiminin dikkate alınması refah ekonomisinin soyut bir çekirdeğidir. Refah ekonomisi için Pareto prensibi ve Pareto optimumu önemli faktörlerindendir. Refah ekonomisinin pratik uygulamadaki önemi maliyetlerin ve faydaların analizi kamu projeleri ve özel sektör projelerinde göze çarpar. En iyi projeyi seçmek için daha çok mali parametrelerin kullanması net bugünkü değeri (NPV) ve geri dönüş (IRR) oranının değerlendirilmesidir.

Altyapı yatırımları bir sermaye yatırımı olarak kabul edilebilir, bugün için nispeten büyük harcamalar gerektirebilir fakat gelecek için beklentisi, büyük gelirler elde etmesidir. Ancak geri ödeme dönemi projelerin finansmanında önemli bir faktördür. Özel sektörde ise geri ödeme süresi kısadır bu da kamu ve özel sektör yatırımları arasında temel farklardan biridir. Büyük altyapı yatırımları proje yatırımlarının (yollar, demiryolları, limanlar, vb.) örneklerindedir. Yatırım kararları için etkili yöntemler yatırımın getirisi, maliyet ve faydalarının analizidir.

Sosyal değerleri açısından ve diğer faktörlere bağlı olarak kamu projelerinin finansmanı çeşitli kaynaklardan sağlanabilir. Bunlar: kamu finansmanı, özel fon ve kombinasyonları devlet bütçesi kanalıyla gerçekleştirilir. Krediler, uluslararası kurumlar, yatırım fonları, hibe, kamu-özel ortaklıkları ve diğerleri aracılığıyla gerçekleştirilir. Kararlı ve uzun vadeli finansman verimli finansmandır ve farklı kaynakları bir araya getirmektedir.

2.2 Mevcut Durumun Analizi

2.2.1 Diplomatik İlişkiler

Türkiye resmi olarak 12 Haziran 2006 tarihinde Karadağ Cumhuriyeti'ni tanımıştır. İki ülke arasındaki diplomatik ilişkiler, ilk kez 3 Temmuz 2006 tarihinde kurulmuştur. Karadağ ile Türkiye arasındaki ilişkiler dostane bir düzeyde devam etmiş ve her alanda işbirliği için önemli gelişmeler yaşanmıştır. Yoğun ve sürekli bir siyasi ilişkiden bahsetmek mümkündür.

2.2.1.1 Karadağ ve Türkiye Cumhuriyeti'nin Ekonomik Durumu

Karadağ ve Türkiye'de mevcut olan ekonomik durum ile makroekonomik göstergeler ile ilgili bilgiler aşağıda verilmiştir.

2.2.1.1.1 Karadağ'ın Temel Makroekonomik Göstergeleri

2.2.1.1.1.1 Gayri Safi - Yurt İçi Hasıla (GSYİH)

2011 yılında, Karadağ ekonomisi tarım, imalat, perakendecilik, turizm inşaat ve üretim sonucunda % 3,2 reel GSYİH büyümesi kaydetti. GSYİH'nın büyümesinde en büyük pay malların ihracatına ilişkin ve tüketici tarafını gösteren hanehalkının tüketiminden (% 3.3) oluşturmuştur. Hizmetler (% 4.6) artış sağlarken, gayri safi sabit sermaye (% 2.1) ve kısıtlanan kamu harcamaları (% 0.6) düşüğe neden olmuştur.

Karadağ'ın brüt yurtiçi hasılası 2012 yılı ile karşılaştırıldığında, 2013 yılında yüzde 3,5 yükseldi. Monstat'a göre, 2013 yılı sonunda GSYİH'nın nominal büyüme oranı, yüzde 6,9 oranındayken GSYİH'nın reel büyüme oranı yüzde 4,7 olmuştur.³⁷

2.2.1.1.1.2 Doğrudan Yabancı Yatırım (DYY)

2012 yılında, doğrudan yabancı yatırım girişlerinde olumlu gelişmeler kaydedildi. 2012 yılı için ön verilerde doğrudan yabancı yatırımların net tutarı 453,6 milyon euro olarak, yani 2011 yılına nazaran % 16.6 daha fazla olduğunu göstermektedir. 2012 yılında doğrudan yabancı yatırımın girişlerinde, gayrimenkul sektöründe artan yatırımlar (% 22.7) ve iç borçlanmanın (% 22.2), yanı sıra şirketler ve bankalara (% 34.9) yapılan yatırımlar, 2011 yılı ile karşılaştırıldığında bariz bir büyüme gözlenmektedir. Bu dönemde toplam yabancı yatırım girişi, 633.300.000 milyon euro olurken 179.600.000 euroluk bir çıkış kaydedildi. Bu dönemde, sermaye yatırımı ile ilgili doğrudan yabancı yatırımların girişi 439 milyon euro olarak gerçekleşti, bu da bu dönemde toplam girişin % 69.3'ünü temsil etmektedir. Hissedarlık yapısında, yatırım amaçlı gayrimenkul 226.200.000 euro, işletmeler ve bankalara yatırım girişi 212.700.000 euro olarak gerçekleşmiştir. Şirketler arası borç şeklinde doğrudan yabancı yatırımların girişi ise 162.100.000 euro olarak karşımıza çıkmaktadır.³⁸

2.2.1.1.2 Türkiye'nin Temel Makroekonomik Göstergeleri

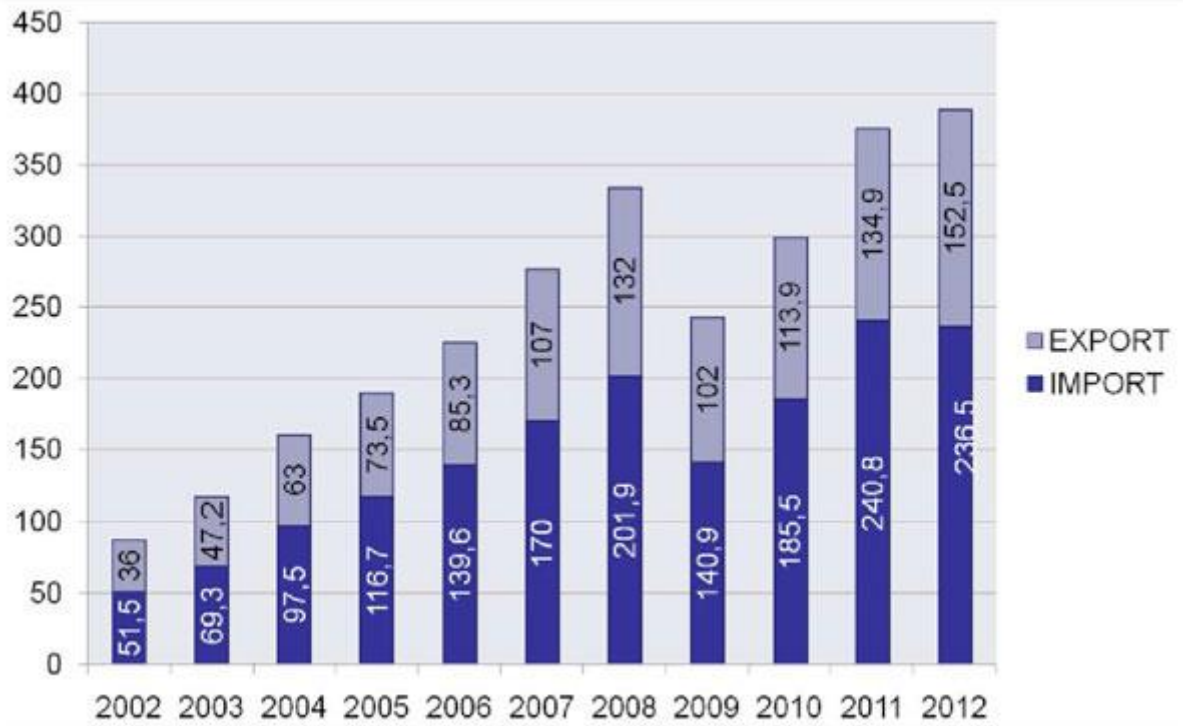
2.2.1.1.2.1 Türkiye'nin Dış Ticareti³⁹

Türkiye'nin dış ticareti; Türkiye'nin dış ticaretinde AB'nin payı.

³⁷ Karadağ İstatistik Ofisi (Monstat) - www.monstat.org

³⁸ Karadağ Hükümeti; Ortak Uygulama Komisyonu ilk toplantısından çıkan rapor Karadağ ve Türkiye Cumhuriyeti arasındaki Serbest Ticaret Anlaşması (Podgorica, 1 Nisan 2013)

³⁹ Karadağ Hükümeti; Ortak Uygulama Komisyonu ilk toplantısından çıkan rapor Karadağ ve Türkiye Cumhuriyeti arasındaki Serbest Ticaret Anlaşması (Podgorica, 1 Nisan 2013)

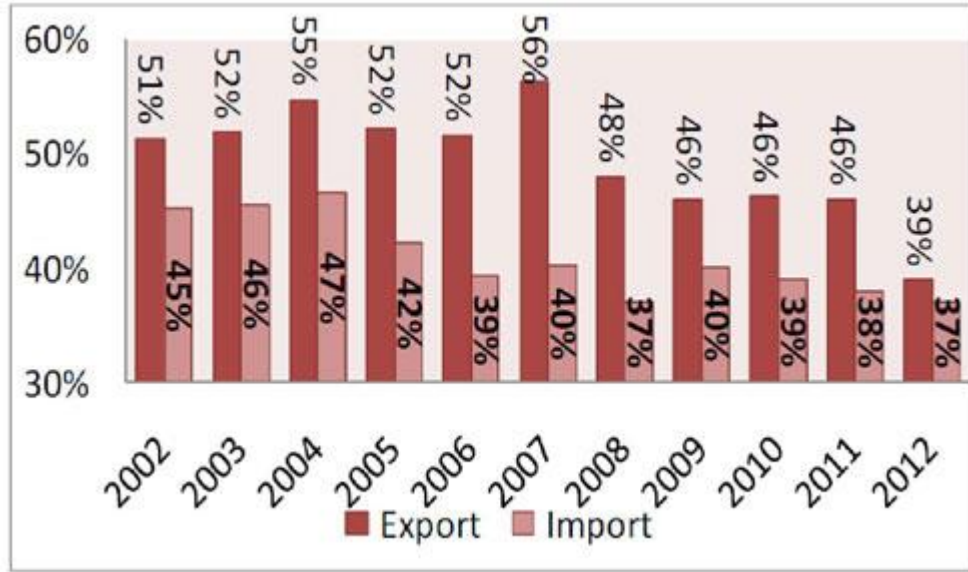
Grafik 2.1 Türkiye'nin Dış Ticareti 2002-2012

Kaynak: Karadağ Hükümeti

Tablo 2.2 Türkiye'nin Dış Ticaretinde İlk 10 Ülke (2012)

İHRACAT			İTHALAT		
Ülke	Milyar \$	% Yüzdellik	Ülke	Milyar \$	% Yüzdellik
EU	59,236	%38,8	EU	87,220	%31,7
Irak	10,830	%7,1	Rus. Federasyonu	26,620	%11,3
Iran	9,923	%6,5	Çin	21,295	% 9
B.A.E	8,177	%5,4	U.S.A	14,131	% 6
Rusya Federasyonu	6,683	%4,4	Iran	11,964	%5,1
U.S.A	5,615	%3,7	Hindistan	5,843	%2,5
Mısır	3,682	%2,4	G. Kore	5,660	%2,4
Suudi Arabistan	3,679	%2,4	Ukrayna	4,393	%1,9
Çin	2,833	%1,9	Japonya	3,601	%1,5
Azerbaycan	2,587	%1,7	B.A.E	3,597	%1,5
Liste Toplamı	113,245	%74,3	Liste Toplamı	184,924	%78,3
Toplam İhracat	152,561	%100	Toplam İthalat	236,537	%100

Kaynak: Karadağ Hükümeti

Grafik 2.2 Türkiye ile Avrupa Birliği Arasındaki İlişkiler

Kaynak: Karadağ Hükümeti

2.2.2 Türkiye-Karadağ Arasındaki İkili Ticaret

Karadağ İstatistik Ofisi (Monstat)⁴⁰ verilerine göre, Karadağ ve Türkiye Cumhuriyeti arasında 2012 yılında toplam dış ticaret hacmi (ticari mallar) 40.111.403 €, bunun 28.400.000 € ithalat ve 11.700.000 € ihracat olarak gerçekleşmiştir. 2012 yılında Türkiye Cumhuriyeti'nin doğrudan yatırımı 25 milyon euro olarak gerçekleşti. (Tablo 2.2).

2011 yılında iki ülke arasındaki toplam ticaret hacmi 36.882.516 €, ithalat 25.600.000 € iken, ihracat 11.200.000 € olarak gerçekleşti. 2011 yılında Türkiye Cumhuriyeti'nin doğrudan yatırımları 993.281 € olarak kayıtlara geçirilmiştir.

Karadağlı ve Türk iş adamlarının ilk iş forumu ve Türkiye-Karadağ Ortak Karma Komisyonu ilk toplantısı Türk Sanayi ve Ticaret Bakanı Nihat Ergün'ün Karadağ ziyareti sırasında 2010 yılının aralık ayı başlarında gerçekleşmiştir.

2010 yılında iki ülke arasındaki toplam ticaret hacmi; ithalat 28.070.000 € ve ihracat 4.900.000 € olmak üzere toplam 33.146.129 € olarak gerçekleşti. 2010 yılında Türkiye Cumhuriyeti'nin doğrudan yatırımları 3.300.000 € olarak gerçekleşti.

2009 yılında iki ülke arasındaki toplam ticaret hacmi; ihracat 1.300.000 € ve ithalatı 21.300.000 € olmak üzere toplam 22.700.000 € olarak gerçekleşti. 2009 yılında Türkiye Cumhuriyeti'nin doğrudan yatırımları 523.200 € olarak gerçekleşti.

⁴⁰ Karadağ İstatistik Ofisi (Monstat) - www.monstat.org - mal ticareti

Tablo 2.3 Türkiye ve Karadağ İkili Ticaret (Milyon €); Mal Ticareti

YILI	İHRACAT	İTHALAT	TOPLAM
Ocak-Nisan 2014.	2,6 milyon €	10,5 milyon €	13,1 milyon €
2013.	5,9 milyon €	18,3 milyon €	24,2 milyon €
2012.	11,7 milyon €	28,4 milyon €	40,1 milyon €
2011.	11,2 milyon €	25,6 milyon €	36,8 milyon €
2010.	5,0 milyon €	28,0 milyon €	33,0 milyon €
2009.	1,4 milyon €	21,3 milyon €	22,7 milyon €
2008.	0,3 milyon €	26,6 milyon €	27 milyon €
2007.	1,8 milyon €	16,0 milyon €	17,8 milyon €

Kaynak: İstatistik Ofisi - Monstat (Ekonomik İşbirliği⁴¹)

İhracat: Türkiye Karadağ'ın 135. ihracat pazarıdır. Karadağ'ın 2012 yılında⁴² Türkiye'ye ihraç ettiği malların tutarı, 11.701.734 € civarındadır. 2011 yılında 11.229.233 € ve 2010⁴³ yılında 4.996.429 € olarak gerçekleşmiştir.

İthalat: Karadağ 2012⁴⁴ yılında Türkiye'nin mal ithalatında 126. müşterisi konumundadır.

Karadağ'ın Türkiye'den yaptığı ithalat, 2012 yılında 28.409.669 €, 2011 yılında 25.653.283 € ve 2010⁴⁵ yılında 28.149.700 € olarak gerçekleşti.

2012 yılında Karadağ'ın Türkiye'den çoğunlukla ithal ettiği ürünler şunlardır: giyim, mobilya, araç (demiryolu ve karayolu taşıtları hariç), plastik, elektrikli makine ve araçlar. Söz konusu dönemde ithalattaki önemli bir düşüş sebze, gıda çeşitleri, mineral yağlar, süt ürünleri, tütün ve bunun gibi bazı ürünler için kaydedildi.⁴⁶

Bu süre içinde bazı ürünlerin ithalatında önemli bir artış oldu bu ürünler balık, kahve, çay, güzellik ürünleri, plastik ürünler, ahşap, kitap, seramik ürünlerdir. Öte yandan, Karadağ'ın Türkiye Cumhuriyeti'ne 2010- 2012 yılında ihraç ettiği ürünler: demir, çelik,

⁴¹ Karadağ İstatistik Ofisi (Monstat) - www.monstat.org - mal ticareti

⁴² www.economy.gov.tr/index.cfm?sayfa=countriesandregions&country=ME®ion=9

⁴³ Karadağ İstatistik Ofisi (Monstat) - www.monstat.org

⁴⁴ www.economy.gov.tr/index.cfm?sayfa=countriesandregions&country=ME®ion=9

⁴⁵ Karadağ İstatistik Ofisi (Monstat) - www.monstat.org

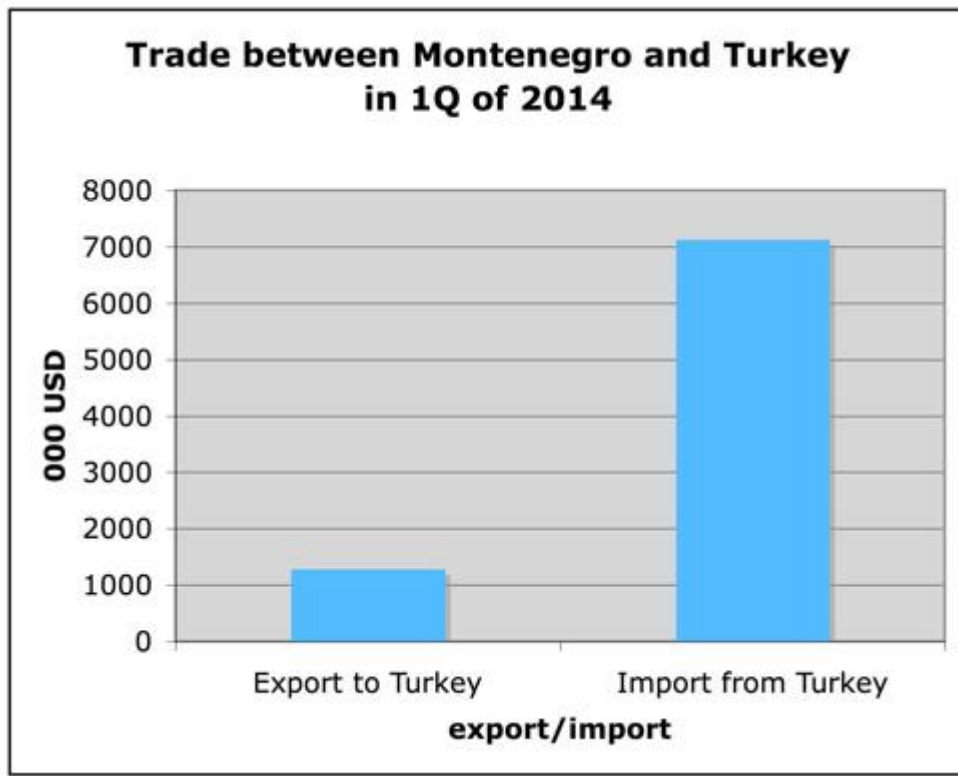
⁴⁶ Karadağ Hükümeti; Ortak Uygulama Komisyonu ilk toplantısından çıkan rapor Karadağ ve Türkiye Cumhuriyeti arasındaki Serbest Ticaret Anlaşması (Podgorica, 1 Nisan 2013)

ahşap, mobilya, elektrikli cihazlar ve plastik ürünlerdir.⁴⁷

2.2.2.1 Trade Balance / Ticaret Bilançosu

Karadağ ile Türk mallarının ticaret fazlası, 2012 yılında 11.000.000 \$ iken, 2010 yılına % 9 bir azalmayla 21.000.000 \$ oldu. 2013 yılında ise 12,4 milyon euro olmuştur.⁴⁸

Serbest Ticaret Anlaşması'nın yürürlüğe girmesinden bu yana, ikili ticarete istikrarlı ve dengeli bir büyüme vardır, şu anda ticaret fazlası Türkiye'nin lehine, ama ticaret fazlası yukarıda belirtilen süre içinde Karadağ ihracatı artarken Türkiye'nin ihracatının azalmasından kaynaklanmaktadır.

Grafik 2.3 2014 Yılı'nın İlk Çeyreğinde Karadağ ve Türkiye Arasındaki Ticaret

2.2.2.2 Karadağ ile Türkiye arasındaki Serbest Ticaret Anlaşması⁴⁹

Türkiye ile Karadağ arasında 26 Kasım 2008 tarihinde İstanbul'da imzalanan serbest ticaret anlaşması ikili ticari ilişkiler için temel teşkil etmiştir⁵⁰. Anlaşma 1 Mart 2010⁵¹ tarihinde onaydıktan sonra yürürlüğe girdi. Komisyon Serbest Ticaret Anlaşması'nın uygulanması 28 Şubat 2013 tarihinde Karadağ Hükümeti tarafından onaylanarak karara

⁴⁷ Karadağ Hükümeti; Ortak Uygulama Komisyonu ilk toplantısından çıkan rapor Karadağ ve Türkiye Cumhuriyeti arasındaki Serbest Ticaret Anlaşması (Podgorica, 1 Nisan 2013)

⁴⁸ www.economy.gov.tr/index.cfm?sayfa=countriesandregions&country=ME®ion=9

⁴⁹ www.privrednakomora.me/bilateralni-sporazumi

⁵⁰ www.economy.gov.tr/index.cfm?sayfa=countriesandregions&country=ME®ion=9

⁵¹ www.privrednakomora.me/bilateralni-sporazumi

bağlanmıştır. Karadağ-Türk Karma Komisyonu ilk oturumu 01 Nisan 2013 tarihinde Podgorica’da gerçekleştirildi⁵².

İkili ticari ve ekonomik ilişkilerin yasal çerçevesini tamamlamak için, Türkiye ve Karadağ gümrüklerinde Çifte Vergilendirmenin Önlenmesi Sözleşmesi (2005)⁵³ imzalanmıştır.

Karadağ’ın şu anda toplamda 800 milyondan fazla nüfusa sahip bir çok ülkeyle önemli ölçüde serbest ticaret anlaşmaları vardır. Bu da Karadağ’a yatırımın cazibesini arttırmaktadır.

2.2.2.2.1 Endüstri (Sanayi)

2.2.2.2.1.1 İhracat

Serbest Ticaret Anlaşmasının yürürlüğe girdiği tarihten itibaren Türkiye pazarı Karadağ menşeli sanayi ürünlerine tamamen serbestleştirilmiştir.⁵⁴

2.2.2.2.1.2 İthalat

Serbest Ticaret Anlaşması ile Türkiye menşeli sanayi ürünlerinde Karadağ pazarına, tamamen açılması 1 Ocak 2015 tarihinden itibaren yürürlüğe girmiştir.

Serbest Ticaret Anlaşması kademeli olarak yürürlüğe girdiği için, aşağıdaki gibi: bir dizi ürün anlaşması yapılmış ve % 0 gümrük tarifesi uygulaması kabul edilerek yürürlüğe konmuştur.

Diğer ürün grupları anlaşmanın uygulanmasının üçüncü yılında yürürlüğe girecektir. Bir dizi ürün grubu için ise beşinci yılın dolması şartı vardır.

2.2.2.2.2 Ziraat (Tarım)

2.2.2.2.2.1 İhracat

Tarımsal ürünlerin listesi oldukça sınırlıdır - Türkiye Karadağ’a bazı tavizlerde bulunmuştur. Örneğin; tarife 1902 (makarna), 500 ton – AB’nin iyileştirmesiyle; Tarifeler 2007 (reçel) 300 ton – MFN’ye kıyasla% 30 indirim; Tarifeler 2204 (şarap) 2500 hl – MFN’ye kıyasla% 75 indirim.

⁵² Karadağ Hükümeti

⁵³ www.economy.gov.tr/index.cfm?sayfa=countriesandregions&country=ME®ion=9

⁵⁴ www.privrednakomora.me/bilateralni-sporazumi

2.2.2.2.2 İthalat

Karadağ'ın Türkiye'ye taviz vermiş olduğu ürünler; Tarife 0.713,40 (mercimek) sınırsız % 0 - tarife 0.813,10 (kuru kayısı) 100 ton % 0 gümrük vergisi olarak karşımıza çıkmaktadır.

2.2.2.2.3 Yatırım / Yatırımlar

Karadağ'da Türkiye'nin doğrudan yabancı yatırımı (DYY) 2002-2012⁵⁵ yılları arasında yaklaşık 11.000.000 \$ idi. 2012 yılında ise Türkiye Cumhuriyeti doğrudan yatırımı 25 milyon euro olarak gerçekleşti. (Tablo 2.4).

Tablo 2.4 Yatırımları (Milyon €)

YIL	TOPLAM
Ocak-mart 2014.	2,9 milyon €
2013.	22,6 milyon €
2012.	25 milyon €
2011.	993 281 €
2010.	3,3 milyon €
2009.	0,5 milyon €
2008.	6,8 milyon €
2007.	3,6 milyon €

Kaynak: İstatistik Ofisi – Monstat

2.2.2.2.4 Turizm⁵⁶

2012 yılında Türkiye Cumhuriyeti'nden gelen 13.197 turist, 24.021 gece kalarak Karadağ'ı ziyaret etmiştir.

2011 yılında Türkiye Cumhuriyeti'nden gelen 18.872 turist, 91.089 gece kalarak Karadağ'ı ziyaret etmiştir.

⁵⁵ www.ekonomi.gov.tr/portal/faces/home/disIliskiler/ulkeler/ulkeDetay?countryName=Karada%C4%9F

⁵⁶ Karadağ dışişleri ve Avrupa entegrasyonu ve ikili ilişkiler bakanlığı (<http://www.mvpei.gov.me/rubrike/bilateralni-odnosi/bilateralni-odnosi/turska>)

2010 yılında Türkiye Cumhuriyeti'nden gelen 6.246 turist, 11.010 gece kalarak Karadağ'ı ziyaret etmiştir.

2009 yılında Türkiye Cumhuriyeti'nden gelen 2.255 turist, 5.079 gece kalarak Karadağ'ı ziyaret etmiştir.

2.2.2.3 Karadağ ve Türkiye'nin Temel İthalat ve İhracat Ürünleri

Tablo 2.5 Türkiye'nin Karadağ'a İhrac Etiği Ana Ürünler (2010-2012)

Başlık No	Konu çeriği	2010	2011	2012
3925	Yapı ürünleri, plastik ürünler, diğlerleri	599,157	674,247	1.603,716
8703	Otomobil (Karavanlar dahil)	1.969,327	2.725,191	1.515,540
8528	Televizyon alıcıları (video monitörleri ve projektörler dahil)	590,429	860,733	1.227,118
8418	Buzdolapları ve derin dondurucular	668,989	941,785	1.156,799
0805	Turunçgiller taze veya kurutulmuş	780,528	963,716	1.062,140
3917	Borular, hortumlar ve bunların bağlantı elemanları	211,899	62,434	931,055
2607	Kurşun cevherleri ve konsantreleri	267,105	1.654,434	879,793
8516	Elektrikli su ısıtıcıları, zemin ısıtıcıları ve saç kurutma aparatları	449,239	526,575	778,141
9403	Diğler mobilya ve bunların parçaları	343,436	348,070	706,247
7202	Demir alaşımları			679,363
	LİSTE TOPLAMI	5.880,109	8.757,185	10.539,912
	TOPLAM	27.179,127	26.966,452	29.147,025

Kaynak: Karadağ Hükümeti

Tablo 2.6 Türkiye'nin Karadağ'dan İthal Etiği Ana Ürünler (2010-2012)

Başlık No:	Konu içeriği	2010	2011	2012
7204	Dökümhane için Demir Çelik hurdaları	5.069,251	13.576,077	17.210,961
4102	Koyun ve Kuzu ham derileri	180,437	456,227	371,686
7228	Demir Çelik profilleri(alaşımli ve alaşımsız)	307,190	179,268	151,119
7211	Yassı profiller, levhalar (alaşımli veya alaşımsız çelikten) (600mm genişliğe kadar kaplanmış veya kaplanmamış)		17,324	88,344
8445	Tekstil makinaları,kumaş ve ip üretme makinaları			44,716
8708	Motorlu araçlar için yedek parçalar	581		18,975
7222	Paslanmaz çelikten profiller ve çubuk profiller	217,403		16,737
4407	Ağaç keresteler (Ham, yarımamul ve mamul)			11,910
3204	Sentetik ve organik boya maddeleri			9,485
8413	Sıvı akışkanlar için pompalar		3,970	5,572
	LİSTE TOPLAMI	5.774,862	14.232,866	17.929,505
	TOPLAM	6.213,975	14.587,928	17.935,753

Kaynak: Karadağ Hükümeti

2.2.3 Proje Faliyetlerinin, İyileştirilmesi İçin Gerekli Kaynaklar

Proje belirli faaliyetlerin yürütülmesi için yeterli kaynak sağlanmalıdır. Bu ihtiyaçlar için, Devlet bütçesi ve düzenlemelerden düşünülmüş fonlar (Uluslararası Kalkınma ve Koordinasyon Ajansı (TİKA) vs.) temel kaynakları oluşturmaktadır.

Çoğu faaliyet için temel koşul, koordinasyon birimlerinin kurulması, kalkınma stratejisi ve çalışma gruplarının oluşturulmasıdır. Daha sonra ise teknik altyapının oluşturulması, uyumu ve projelerin uygulanması ile ilgili faaliyetler başlamaktadır.

Karadağ-Türk Karma Ekonomik Komitesi⁵⁷ ve Karadağlı -Türk işadamlarının iş forumunun ilk toplantısı, Türk Sanayi ve Ticaret Bakanı Nihat Ergün'ün ziyareti sırasında, 3 Aralık 2010 tarihinde Podgorica'da yapılmıştır. Bu toplantıda işbirliğini güçlendirmek için, enerji alanında -özellikle petrol ürünleri- doğal gaz ve elektriğin yanı sıra güneş enerjisi, hidroelektrik santralleri, termik santraller ve rüzgar türbinlerin inşaa edilmesi için anlaşmaya varıldı. Türk tarafı Avrupa'ya doğal gazın devrinde Karadağ'ın doğal gazı temin etmesinin mümkün olacağını söyledi. Karadağ'daki ortakları Türkiye Maden Araştırma ve Madencilik Genel Müdürlüğü (MTA) özellikle maden araştırma alanında işbirliğini geliştirmeye hazır olduğunu iletmiştir. Karadağ Ekonomi Odası, Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB) ve İzmir Ticaret Odası ile iyi bir işbirliği içindedir. Daha önce birincisi Karadağ Ekonomi Odası tarafından ve ikincisi SEECF çerçevesinde olmak üzere iki ekonomi forumu düzenlenmiştir.

Ekonomik işbirliği⁵⁸ ve iş forumu için ortak komisyonun ikinci toplantısı 17 - 19 Nisan 2012 tarihlerinde, Türkiye Cumhuriyeti'nde gerçekleştirildi. Bu ziyaret sırasında, Ekonomik İşbirliği Ortak Komisyonu ikinci oturumunu düzenledi. Toplantıda, 7 alanda işbirliğinin somut önlemlerini içeren Protokol imzalandı(1. ticaret ve yatırım, 2. taraflı işbirliği, 3. enerji ve madencilik, 4. sanayi, bilim ve teknoloji, 5. Ulaştırma, 6. Gıda ve Tarım; 7.Diğer ürünler)

İstanbul'da Türk İş Komisyonu (DEİK) tarafından düzenlenen Uluslararası Ekonomik İlişkiler ve İşbirliği forumunda Türk iş adamları ve yatırımcılar bu fırsatların değerlendirilmesi gerektiğini dile getirdi. Bu alanlar; tütün ve tütün ürünleri, çelik, madencilik, sağlık, enerji, bankacılık, tekstil üretimi ve limanlar arasında işbirliğinin sağlanması alanlarıdır. Ziyaret sırasında, Karadağ Cumhuriyeti Maliye Bakanı ve Türkiye Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı eğitim alanında bir Mutabakat Zaptı imzalamıştır.

İstanbul'da Kasım 2012'de DEİK Komisyonu tarafından organize edilen Güney Doğu Avrupa Ülkeleri İş Forumu düzenlendi. Bu forum Balkan ülkeleri ile işbirliğinin sağlanması, enerji, hava ve karayolu taşımacılığı, tarım, lojistik ve devlet kurumlarında e-sistemlerin kullanımı konularını içermekteydi.

Karadağ Başbakanı ziyaret sırasında İstanbul'da Türk işadamları ile 14-16 Mart 2012 yılında bir iş forumu düzenlemiştir.

⁵⁷ Dışişleri ve Avrupa Entegrasyonu Bakanlığı; Çok taraflı İşler ve Bölgesel İşbirliği Genel Müdürlüğü

⁵⁸ Dışişleri ve Avrupa Entegrasyonu Bakanlığı; Çok taraflı İşler ve Bölgesel İşbirliği Genel Müdürlüğü

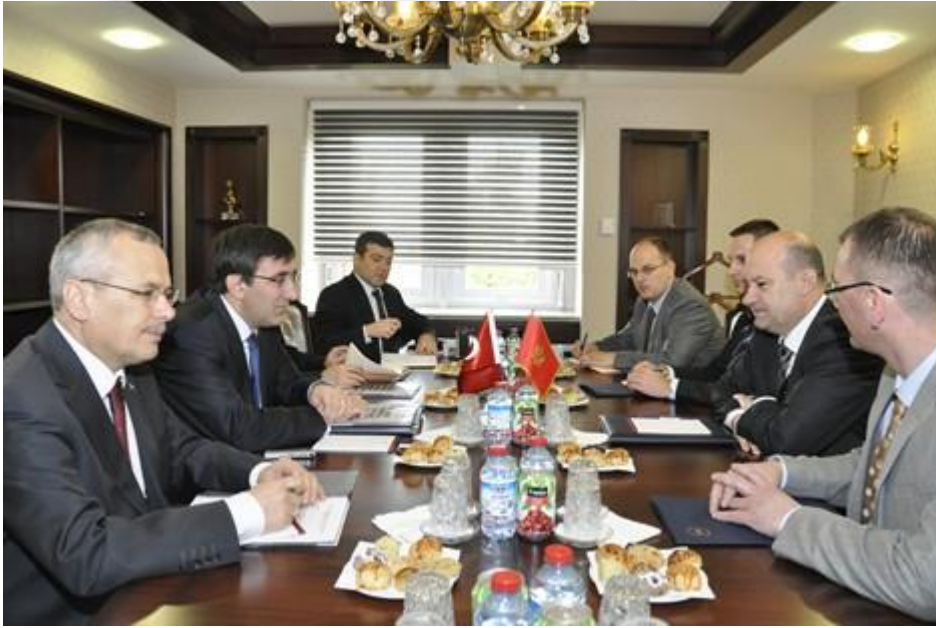
26 Ekim 2011 tarihinde İzmir'de, Karadağ-Türk iş forumu açılmıştır.

Karadağ Hükümeti Başbakan Yardımcısı ve Kalkınma Bakanı Rafet Husović başkanlığındaki Karadağ heyeti 1-5 Ekim 2010 tarihinde Ankara'daki Ekonomi Fuarı'nı ziyaret etmiştir.

Başbakan Yardımcısı heyetle birlikte İstanbul'da 5-7 Mayıs 2010 tarihinde düzenlenen Avrasya Ekonomik Forumuna katıldı. İstanbul'da kaldığı süre içerisinde heyet, Türk-Karadağ İş Konseyi çalışmalarına katılmıştır.

Karadağ Başbakan Yardımcısı heyetiyle İstanbul'da 10-12 Nisan 2013 tarihinde düzenlenen ilk Avrasya Ekonomi Zirvesi'ne katılmıştır.

Mayıs 2013 tarihinde Türkiye ziyareti sırasında, Karadağ Başbakan Yardımcısı Rafet Husović ve Türkiye Kalkınma Bakanı Cevdet Yılmaz ile bir araya geldi. Toplantıda özellikle ekonomik alanda işbirliğinin daha ileri seviyede gerçekleştirilmesi gerekliliği dile getirilmiştir.⁵⁹ (Görsel 2.4)

Görsel 2.1 Başbakan Yardımcısı Rafet Husović Türkiye Cumhuriyeti'ne Resmi Bir Ziyarete

Kaynak: Karadağ Hükümeti; Bölgesel Kalkınma Bakan Yardımcısı, 05.2013. Yılı

Türkiye Ticaret ve Gümrük Bakanı Hayati Yazıcı 19-21 Eylül 2013 tarihinde yaptığı Karadağ ziyareti sırasında Karadağ ile Türkiye arasındaki gümrük konularında karşılıklı yardımlaşma anlaşması imzalanmıştır.

⁵⁹ Karadağ Hükümeti; Bölgesel Kalkınma ve Başbakan Yardımcısı, 05.2013.

Türkiye Cumhuriyeti Sanayi, Teknoloji ve Bilim Bakanı'nın daveti üzerine, Karadağ Hükümeti'nden bir heyet başta Başbakan Yardımcısı olmak üzere Bilgi Toplumu ve Telekomünikasyon Başkanlığı eşliğinde 29 Ağustos - 9 Eylül 2013 tarihleri arasında İzmir'de düzenlenen 82. İzmir Enternasyonal Fuarı programına resmi olarak katılmıştır .

Serbest Ticaret Anlaşması'nın uygulanması için Ortak Komisyonu'nun ilk toplantısı Podgorica'da, 1 Nisan 2013 tarihinde gerçekleştirilmiştir.

Başbakan Yardımcısı Rafet Husović Podgorica'da "Türkiye ile Karadağ arasındaki ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi" sempozyumunu 19.05.2014⁶⁰ tarihinde açmıştır.

Başkan Yardımcısı Husović 05 Aralık 2014 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı Taner Yıldız ile Podgorica'da yaptığı görüşmede Türk işadamlarının Karadağ'da yatırımlar için istekli ve ilgili olduklarını iletmiştir.

Türkiye'den gelen yatırımcılar kereste ve su ürünleri ekonomisi alanlarının yanı sıra enerji sektöründe yapılacak yatırımlar için büyük potansiyellerin olduğunu farkındalar.⁶¹ (Görsel 2.5)

Görsel 2.2 Türkiye Cumhuriyeti Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı Taner Yıldız

Kaynak: Karadağ Hükümeti; Bölgesel Kalkınma Başkan Yardımcısı Husović ile Yaptığı Röportajda; 12.2014 Yılı

⁶⁰ Karadağ Hükümeti; Bölgesel Kalkınma ve Başbakan Yardımcısı, 05.2014.

⁶¹ Karadağ Hükümeti; Bölgesel Kalkınma ve Başbakan Yardımcısı, 12.2014.

İş forumu görüşmeleri; Adana Ticaret Odası temsilcileri ile Karadağ Cumhuriyeti Ticaret Odası temsilcileri arasında 16 Nisan 2014'te gerçekleştirilmiştir.

Türkiye ile Karadağ arasındaki iş forumu görüşmeleri Karadağ'ın Podgorica'daki Ticaret ve Sanayi Odasında 25 Eylül 2013 tarihinde ve Podgorica'daki Türkiye Büyükelçiliği Ticari İşler Ofisinde gerçekleşti. Forum işbirliği içerisinde olan altmış yerli ve yabancı iş adamını Bursa'da bir araya getirdi. İşbirliği için; turizm, tarım, ticaret, tekstil, inşaat, mobilya, elektrikli ve mücevher endüstrisi alanlarındaki faaliyetler forumun ana temasını oluşturuyordu. İki ülke arasındaki ekonomik işbirliğinin geliştirilmesi forumu, Karadağ ile Bursa arasında ekonomik, doğal ve yatırım alanlarındaki fırsatların tanıtılması imkanını vermiştir.

Balkan Ülkeleri Ekonomik Zirvesi; Rumeli Sanayicileri Derneği ve İşadamları (RUMELISIAD) tarafından 7 Şubat 2014 tarihinde Bursa'da gerçekleştirildi. Zirve, Karadağ temsilcilerinin katılımı ve Karadağ Ticaret Odası'nın desteğiyle RUMELISIAD'ın ve Türkiye Cumhuriyeti Büyükelçiliği'nin işbirliği ile organize edilmiştir.

İştirak edenler; Başkent Podgorica, Danilovgrad Belediyesi, Bar Limanı, VELETEX, Enstitüsü "Dr Simo Miloseviç" ralex RBB, Kömür Madeni Pljevlja, Sırbistan ve Karadağ'ın Uçuş Kontrol temsilcileridir.

18-20 Şubat 2014 tarihinde İstanbul'da Karadağ Standardizasyon Enstitüsü heyeti, Karadağ Standartları Enstitüsü ve Türk Standartları Enstitüsü arasında teknik işbirliği anlaşması imzalanmıştır.

Karadağ Ticaret Odası ve İzmir Ticaret Odası 7 Nisan 2011 tarihinde bir ticaret işbirliği anlaşması imzaladı. Bundan dolayı önümüzdeki dönemde İzmir Ticaret Odası temsilcileri Karadağ'ı büyük olasılıkla ziyaret edeceklerdir.

"Gintaş" Şirketi ile mükemmel bir ekonomik işbirliği kurulmuştur. Podgorica alışveriş merkezi (Mall of Montenegro) projesini başarıyla hayata geçirilmiştir. "Gintaş" Firma yetkilileri ve Karadağ Maliye Bakanlığı arasında belirtilen projenin ikinci ve üçüncü fazlalıkların finansmanı için 10 milyon € tutarındaki anlaşma imzalanmıştır. Projenin toplam değeri 36 milyon € tutarındadır. Bunun 15.000.000 €'su Gintaş Şirketi tarafından sağlanmıştır. Ticaret Merkezinin açılışı 11 Aralık 2009'da Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Abdullah Gül'ün Karadağ'ı ziyareti sırasında gerçekleşmiştir.

Nikşiç Demir Çeliğin satışı için 30 Nisan 2012 tarihinde açılan ihalede en iyi değerlendirmeyi ve teklifi Türk şirketi "Tosçelik" tarafından verilmiştir. Demir Çeliğin Mülkiyet teslimi, 12 Haziran 2012'de gerçekleştirilmiştir.

Devlete ait en büyük Türk bankası olan "Ziraat Bankası", Aralık 2013 yılında Karadağ'da bir banka açmak için Karadağ Cumhuriyeti Merkez Bankasına teklif sunmuştur. Onun açılması ve uygulamaya geçmesi 2015 yılı ortaları beklenmiştir.

Karadağ heyeti; Menkul Değerler Komisyonu başkanlığında Finans Bakanı ve Karadağ'ın Borsadaki hisselerine sahip olan Başkanı⁶², 4 - 6 Şubat 2014 tarihinde İstanbul Menkul Kıymetler Borsası'nı ziyaret etmiştir.

Karadağ'ın İşverenler Federasyonu (UPCG) Türk heyeti temsilcileri ile tamamlanan projeler, fuarlar ve konferanslar hakkında temaslarda bulunmuştur. 20 Şubat 2015 tarihinde Rumeli Sanayi Ticaret ve İşadamları Derneğinin önderliğinde (RUMELISIAD), Bursa'da Ekonomi Zirvesi "Uluslararası Balkanlar" gerçekleştirilmiştir. Türkiye Cumhuriyeti Ekonomi Bakanlığı tarafından desteklenen zirve 19-21 Şubat 2015 tarihlerinde yine T.C Ekonomi Bakanlığı tarafından Fuar'ın Kurulum programını organize edilmiştir. Zirve'ye dernek başkanlarının yanı sıra Balkan ülkelerinden gelen şirketlerin temsilcileri de katılmıştır.

Enformasyon toplumu ve Telekomünikasyon Bakan'ı Vujica Lazović ve Başbakan Yardımcısı ile Türkiye Cumhuriyeti Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı Taner Yıldız Podgorica'da Aralık 2014 tarihinde, ekonomik işbirliğinin Karadağ-Türk ortak komite Toplantısına katılmışlardır. Ortak Komisyonun III Oturumunda sağlık ve tıp bilimleri alanında işbirliğinin Karadağ Hükümeti ve Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti arasındaki Anlaşma Protokolü imzalanmıştır. (Görsel 2.6)

Görsel 2.3 Karadağ-Türk Karma Komisyonu Toplantısı⁶³

⁶² Karadağ Dışişleri Bakanlığı; Çok taraflı İşler ve Bölgesel İşbirliği Genel Müdürlüğü.

2.2.4 Durum Analizi (Karadağ ile Türkiye Arasındaki İş İlişkilerinin SWOT Analizi)

2.2.4.1 SWOT Analiz

Sosyo-ekonomik ve kaynak analizlerin temeline dayanarak SWOT⁶⁴ analizi yapılmıştır. Durumun analizine dayanarak, vizyonun ve stratejik amaçların önceliği tanımlanmıştır. Stratejik hedeflere ulaşmak için vizyonun ve sonuçların sonunda elde edilecek belgenin ve bilginin geliştirilmesi ve planlanması dönemin ana hedefidir.

Analiz ile şirket etkileyebileceği değişkenleri algılamaktadır. Örneğin yatırım, teknoloji, bilgi, ürünler... Bu analizle Karadağ ve Türkiye arasındaki iç ve dış diplomatik ve ekonomik ilişkileri objektif bir bakışla elde etmek amaçlanmaktadır. (Tablo 2.6)

Diplomatik ve ekonomik ilişkilerin iyileştirilmesi ve geliştirilmesi çeşitli iç ve dış faktörlerin etkisindedir. Bu noktadan itibaren Karadağ ile Türkiye arasında mevcut diplomatik ve ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi, SWOT analizi aracılığıyla avantajları, zayıf yönleri, fırsatları ve tehditleri görülebilmektedir.

Diplomatik ve ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi, ilgili tüm kullanıcılara bilgi kullanılabilirliğini ve birçok fırsattan yararlanmayı yanı sıra iki ülke arasındaki ikili ilişkilerde karşılıklı avantajları sağlamaktadır. Bu amaçla, diplomatik ve ekonomik ilişkilerin yerel ve ekonomik kalkınma için bölgesel ve ulusal düzeyde de yönetim ve şeffaf karar alma sürecine destek sağlamalıdır. Bu destek, toplumun her kademesinde yer alan çeşitli aktörler arasındaki işbirliğinin güçlendirilmesinde de geçerlidir.

Diplomatik ve ekonomik ilişkilerin zayıf yönlerinin geliştirilmesi ve güçlendirilmesi , yeni ve etkin bir yönetim ve organizasyon yapısı için talep edilen destek bir ihtiyaçtır, bunun yanı sıra Karadağ'ın idari kapasitesinin yetersizliği olarak görülebilir. Bu destek kapasitelerinin güçlendirilmesiyle kendini gösterebilir (girişimcilik, yenilikçilik, bilgi, fikir, vb.). Keza şuan varolan yetersiz kapasitelerle belirlenen hedeflere ulaşmak mümkün olmayacaktır.

Diplomatik ve ekonomik ilişkilerin geliştirilmesine yönelik faydalar stratejik ortaklarla ilişkilerin geliştirilmesi yoluyla görülebilir. Yeni bilgi, bilgi alışverişini sağlamak yoluyla Türkiye'den Karadağ'a doğrudan yabancı sermaye yatırımının akışının elde edilmesiyle, entegrasyonla ve komple yeni yatırımlarla olacaktır. Faydaları girişimciler ve işletmeler arasında iletişim ağı kurduğu için onlar üzerinde katma değer oluşturmaktadır.

⁶³ Halkla İlişkiler Bilgi Toplumu ve Telekomünikasyon / Büro Bakanlığı (<http://www.gov.me/vijesti/144418/Sjednica-Crnogorko-turske-mjesovite-komisije-Rad-mjesovite-komisije-dobar-okvir-za-jacanje-saradnje.html>)

⁶⁴ SWOT analizi (şirket dışında) şirket etrafındaki fırsatları (fırsatlar) ve tehditleri ile (şirket içinde) şirket içinde çıkış avantajları (avantajları) ve zayıf yanları için kullanılan stratejik bir araçtır.

Diğer taraftan diplomatik ve ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi, özel sektörün ve kamu-özel sektör ortaklıklarının daha güçlü bir katılımı ile kurulması beklenmektedir. Kamu sektöründe yer alan bilgilere serbest, özgür erişimle bir bütün olarak toplum için paha biçilmez bir değer elde edilecektir.

Diplomatik ve ekonomik ilişkilerin geliştirilmesindeki en büyük tehlike, hızın ve gelişimin dinamikleridir. Bunlar; idari engeller ve bürokratik örgütlenme kültürüdür. Diplomatik ve ekonomik ilişkilerin gelişiminin yavaş olması, stratejik, diplomatik ve ekonomik konularda da kayba yol açmaktadır.

Tablo 2.7 SWOT Analiz

Güç (Avantajları)	Zayıf Yönleri
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Uzun yılların deneyimi eşliğinde, itibar ve kullanılabilirlik ▪ Büyük fırsatların deneyimi ve bilgisi ▪ İmaj ve ödüllendirme ▪ İyi bir pazar payı ▪ Eğitim ve gelişimi için olanak sağlamak ▪ Dar bir alanda çeşitlilik sunmak ▪ İklim ve coğrafi konum ▪ Doğal kaynaklar ▪ Büyük yatırımcılar için elverişli bir ortam ▪ Yeni hedefler ▪ Akademik ve bilimsel bilgi alışverişi 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ İdari kapasitenin yetersizliği ▪ Gelişmemiş kalite kontrolü ▪ Kısıtlı işletim problemleri ▪ Toplumda promosyona düşük yatırım, ▪ Teçhizat ve diğer kaynakların eksikliği ▪ Zayıf örgüt kültürü ve iş süreçleri ▪ Yetersiz yenilik(inovasyon) ▪ İş sertifikalarının ve niteliklerin eksikliği ▪ Miktar ve nitelikleri bakımından personel yetersizliği ▪ Hizmet kalitesinin düşüklüğü ▪ Bilgi ve araştırma eksikliği ▪ Yetersiz destekleyici altyapı ▪ Kamu-özel ortaklığının yetersiz uygulanması
Şanslar	Tehlikeler
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Yeni ürün ve hizmetler geliştirerek rekabet avantajı yaratmak ▪ Stratejik ortaklarla ilişkilerin geliştirilmesi ▪ Eğitim ve öğrenim ▪ Teknoloji geliştirme ve inovasyon ▪ Bağımsız, etkin bakanlar (İsveç modeli) ▪ Akademik işbirliği ▪ Piyasa Sektörü sermaye ve bankalar ▪ Kamu-özel ortaklığı 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Bürokratik kurumsal kültür ▪ Yeni teknolojilerin fikirlerin ve hizmetlerin geliştirilmesi ▪ Vergi fiyatlarındaki artış ▪ Gıda fiyatlarındaki artış. ▪ Karadağ'ın olumsuz iş ortamı ▪ Karadağ'ın elverişsiz devlet idaresi ▪ Siyasi ilişkiler

2.2.4.1.1 Karadağ ile Türkiye Arasında İş İlişkilerinin SWOT Analizi⁶⁵

Uluslararası iş pazarına girme yöntemleri (Methods of market entry in international business)

İhracat: Dolaylı ihracat, Piggyback (ihracat düzenlemeleri ile bağlantılı ihracat), direkt ihracat, konsorsiyum ihracat kredi işlemleri, finansal kiralama.

Ortak girişimler ve stratejik ittifaklar: Dağıtım ittifakları, üretici ittifakları, Ar-Ge işbirlikleridir.

Uluslararası işbirliği anlaşmaları: Sözleşme yönetimi, fason üretim, seri üretim, uzun vadeli üretim işbirliği, iş ve teknik işbirliği, lisans ve bayiliktir.

Doğrudan yabancı yatırım: satın alma, entegrasyon, lisans ve bayilik yatırımlarıdır.

Tablo 2.8 Uluslararası Giriş Modları Arasında Karşılaştırma

FAKTÖR/ULUSLAR ARASI GİRİŞ MODU	İHRACAT	Uluslararası Sözleşme Düzenlemeleri	SA/JV	FDI
Kontrol	Minimal	Kalite sözleşmesi minimal	Ara	Maksimal
Acente maliyeti	Önemli	Maksimal	Sınırlı	Minimal
Başlangıç yatırımı	Minimal	Minimal	Sınırlı	Önemli
Pazar payı M/S	Minimal/Ara	Minimal/Ara	Ara/Önemli	Önemli
Teknoloji mülkiyeti	Kendine ait	Yurt içi/ sözleşme	Sözleşme ile JV'ye devir	Kendine ait
Yanlışlama riski	Sınırlı	Önemli	Sınırlı/Önemli	Minimal
Politik v ekültürel risk	Minimal	Minimal	Sınırlı/Önemli	Önemli

⁶⁵ Donja Gorica Üniversitesi (2014), "Türk ve Balkan İlişkileri: Dünü, Bugünü ve Geleceği" 11. Düşünce ve Araştırma Merkezi Ankara (ACTR-ADAM), XI Uluslararası Konferansı, UDG, Podgorica

2.2.4.1.1.1 İş Bağlantıları Yöntemlerinin Güçlü Yönleri

- Ticaret şirketleri dolaylı ihracat yoluyla ihracat büyümesinin ilk aşamasında birçok ürünün piyasaya ilk sürümünde önemli bir rol oynamıştır. Türk pazarından toplu siparişler almak için bu yöntemleri kullanmak küçük Karadağ şirketleri için özel olarak önem taşımaktadır.
- İşin temeli şirketin ürünlerinin ihracat alıcılarının satış teklifi için tamamlayıcı olan deneyimli bir ihracatçı bulmaktır. Birçok Karadağ şirketinin KOBİ olmasından dolayı bu yöntem Türk pazarı için hızlı bir giriş kapısıdır.

Doğrudan ihracatta aktif satış yaklaşımı vardır ve yerel pazar düzenlemeleri ile yabancı alıcıları seçme yeteneği hakkında bilgi içermektedir. Karadağ ile Türkiye arasındaki ticaret 2013 yılında 43 milyon € olmuştur.

- 2013 yılından sonra Karadağ ihracatı % 17 azalmıştır ve ithalat değerinin sadece % 29'u olmuştur.
- Türk yatırımcılar tarafından Karadağa yapılan toplam FDI 2006 - 2013 yılları arasındaki 55 milyon € olmuştur. Ana yatırımlar: Gintaş-perakende outlet (Greenfield), Tosçelik-çelik endüstrisi (satın alma), Konteyner Terminal Genel Kargo (CTGC) (GPH tarafından satın alma (Global Ports Holdings)).

2.2.4.1.1.2 İş Bağlantıları Yöntemlerinin Zayıf Yönleri

Karadağ ve Türkiye arasında ticaret açığı büyüktür ve büyümeye devam etmektedir. Çünkü 2013 yılında ithalat ihracatı 243,3% aşmıştır. Karadağ ve Türkiye 26 Kasım 2008 tarihinde Ticaret Anlaşması yapmış olsa da bitmiş ihracat ürünü- şarap için serbest ticaret düzenlemesi yoktur. Örneğin, Karadağ şarabından ithalat vergisi % 35 dir (önceleri 75 %) bu da Karadağ şarabını bir Türk şarabından (2 önemli marka olarak Kavaklıdere veya Doluca) daha pahalı yapmaktadır.

Karadağ-Türkiye ticaret ilişkileri 2013 yılında toplam Karadağ ticaretinin sadece% 2 sini oluşturmuştur.

2.2.4.1.1.3 İş Bağlantılarının Yöntemlerinin Fırsatları

Türkiye'nin en fazla ithal ettiği mallar: Ara mallar; sanayi için işlenmemiş malzemeler, sanayi için işlenmiş malzemeler, işlenmemiş yakıt ve petrol , yatırım malları parçaları, ulaşım araçları parçaları, işlenmemiş yiyecek ve içecek maddeleri, işlenmiş yiyecek ve içecek malzemeleridir.

Karadağ'daki kobilerin en önemli amaçları; ihraç ürünleri için örneğin şarap için ithalat vergilerini azaltmak ve Batı Balkanlar'da Karadağ şarabının tanınmışlığı yüksek olduğu için Türkiye'de tatillerini geçiren Batı Balkan turistlerin memnuniyet düzeyini artırabilmektedir.

Akdeniz ülkeleri olarak en hızlı büyüyen ekonomi ve turistik nüfusta ortak düzenlemeler yapmak için Çin Pazarı'nda konsorsiyumun yöntemi kullanmaktadır. Coğrafi yönelimlidir (spesifik dış pazarlar için dernek).

Lohn işler yabancı müşteriler için üretim hizmetleri ihracat performansdır ve üretim kapasitesini kullanılmayan şirketler için iyi bir başlangıç noktası olabilir, örneğin Karadağ tekstil sektöründe böyle olmuştur.

Leasing krediye dayalı özel olarak formüle edilmiş sözleşme ihracatın önemli bir yoludur ve sık kullanılmasının nedeni ekipmanların hızla modası geçmesi ve klasik bir işlem için kullanımın çok da mümkün olmamasıdır. Türkiye büyük bir ekipman üreticisidir ve bu nedenle Karadağ KOBİ şirketleri elverişli çalışma şartlarında mutabık kalırsa leasing yapabilmektedir.

Uluslararası sözleşme düzenlemelerinin çoğunda bu form kullanılmaktadır: fason üretim yönetimi (otel ve turizm yönetiminde Türkiye'den özellikle önemli know-how transferi) montaj, üretim, uzun vadeli üretim işbirliği, iş ve teknik işbirliği, lisans ve franchising yönetimidir.

FDI ile ilgili enerji, ulaştırma, sanayi, tarım, bankacılık ve eğitim alanlarında Türkiye'den yatırımcılar için birçok fırsat vardır.

Sosyal Medya ve Pazarlama know-how: TurkishBusinessPlatform.com'un amacı alışveriş kültürünü derinden etkilemek, bilgi teknolojilerindeki gelişmeleri kullanarak "küresel ekonominin parlayan yıldızı" Türkiye'de sunulan iş fırsatlarını sizlere getirmek ve yeni tedarik ve pazarlama yöntemlerini ortaya koymaktır.

2.2.4.1.1.4 İş Bağlantıları Yöntemleri İçin Tehditler

Daha önce açıklanan iş bağlantıları fırsatlarında karşılıklı anlayış eksikliği olması.

Karadağ ve Türkiye arasındaki ticaretin liberal olması için özellikle en önemli ihraç ürünlerinde karşılıklı müzakere becerisinin ve iyi niyetin eksik olması.

Bizim için önemli olan Karadağ ile Türkiye arasındaki büyük avantajlara sahip olduğumuz uluslararası iş ilişkilerini ve yeteneklerini geliştirmektir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

GENELLEME DİPLOMATİK VE EKONOMİK İLİŞKİLERİN SÜREKLİLİĞİ İYİLEŞTİRİLMESİ VE DEĞERLENDİRİLMESİ

Bu bölümde Karadağ ile Türkiye arasındaki ekonomik ve diplomatik ilişkilerin uygulanması dış politika stratejisiyle sürekli iyileştirmeler için tavsiyeler, kılavuzlar ve modeller sunulmaktadır.

3.1 Diplomatik ve Ekonomik İlişkilerin Sürekli İzlenmesi Hakkında Varsayım Olarak Diplomatik Stratejisi ve Planı

- Karadağ'ın şimdiki diplomatik stratejisi nasıl görünüyor ve nelere yol açabilir?
- Nasıl ve neden diplomatik ve ekonomik ilişkilerin sürekli izlenmesi diplomatik stratejinin planı ve varsayımdır?
- Yeni dijital ekonomi neden diplomaside reformu gerekli görmektedir?

Dışişleri Bakanlığı, 2020 yılına kadar olan dönem için Karadağ'ın dış politika önceliklerine ilişkin belgenin yanı sıra uzun süreli ulusal dış politika stratejisini hazırlamalıdır. Stratejide komşu ülkelerin dış politika ve benzer stratejik hedefleri olan deneyimlerinden faydalanılmalıdır.

Sırbistan ile ilişkileri "kardeşçe olan ilişkiler ve potansiyelerin" açısından özel bir yere sahip olan ve tüm komşu ülkelerle iyi ilişkiler inşa etmek bir önceliktir. Ayrıca öncelik olarak Türkiye, Çin, BRICS ülkeleri ile diplomatik ve ekonomik ilişkiler de önceliklidir çünkü bu ülkelerde ekonomilerinin yükselişi uzun bir kültürel ve uygar geleneğe sahipler sadece küreselleşme ve liberal piyasa ekonomisi Karadağ ekonomisinin yükselişine yardımcı olabilir. Avrupa'nın geleceği ile ilgili ortak tüm bölgesel girişimlere ve etkinliklere Karadağ'ın da dahil edilmesi önceliklidir.

Bizim küçük bir devlet olmamız bizim suçumuz değildir fakat bu bizim için büyük şans teşkil etmektedir.

Bu nedenle, diplomasi stratejisi sadece diğer ülkelerle olan ilişkileri sınırlamamaktadır. Aynı zamanda ülkenin olumlu imajını ve kendine özgü değerlerini yaratmak için diplomaside reform gereklidir. Bu diplomasi yaklaşımı değişim gerekliliğini getirmektedir. Devletin kamu hizmetlerinde faaliyet olarak ekonomik ve kültürel çıkarlarını her durumda korumak için ihtiyaç duyulan şey hassas ve esnek bir siyasi-diplomatik stratejidir.

3.2 Ekonomik ve Diplomatik İlişkilerin Sürekliliği ve İyileştirilmesi İçin Rehber Öneriler

Diplomasinin stratejisinin, Karadağ ve Türkiye arasındaki ilişkilerin tanıtımı ve uygulanmasında, dış politika stratejisinin sorununun çözülmesinde siyasi, ekonomik ve akademik işbirliğinde önemli ölçüde katkısı bulunmaktadır.

3.2.1 Kılavuzlar ve Geliştirilmiş Model

Araştırma sonuçlarına göre, fayda-maliyet analizi, SWOT analizi ve dikkate alınan tüm diğer faktörlere dayanarak, diplomatik ve ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi tamamen gerekli olduğunu göstermektedir. Mevcut durumun geliştirilmesi, belirli alanlarda ekonomik pazarın kazanılması Türkiye ve Karadağ tarafından kabul görmemiştir. Yeni ekonomik paradigma ve ICT'nin geliştirilmesi, iş ve yaşam değişikliklerine etkisi vardır ve o noktadan itibaren toplumun tüm kesimlerinde değişiklikleri gerektirmektedir.

Geliştirmenin amacı mevcut diplomatik ve ekonomik ilişkilerin olduğu bir ortam yaratmak, bunu tüm kullanıcıların basit ve en etkin şekilde kullanımına hazır hale getirmektir. Mevcut diplomasinin iyileştirilmesi kalıcı (uzun süreli) bir kamu projesi olarak kabul edilmelidir. Bu sayede belirli faaliyetler ve kaynaklar küresel veya ulusal düzeyde tanımlanmaktadır.

Öncelik etkili diplomatik stratejinin geliştirilmesidir. Her ülkenin bu stratejiyi inşa etmesi gerekir dolayısıyla şirketlerde kendisi için bu stratejiyi inşa etmesi gerekir. İyileştirme stratejilerinin geliştirilmesi ve tanımlanması bu talimatları (yönergeleri) izleyerek gerçekleştirilmelidir:

- Mevcut durumun belirlenmesi, diplomatik ve ekonomik ilişkilerin geliştirilme düzeyinin tahmini;
- İki ülke halkının ihtiyaçlarının analizi;
- Diplomatik ve ekonomik ilişkilerin geliştirilmesinde elde edilmesi arzulanan hedeflerin açıkça belirlenmesi;
- Aktivitenin ve başlangıç zamanının belirlenmesi, diplomatik ve ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi ve projenin başarılı bir şekilde uygulanması için gerekli kaynakların bulunmasıdır.

Stratejinin geliştirilmesinden sonra mevcut diplomasinin geliştirilmesi genel veya özel model altında gerçekleştirilir (Şekil 3.1).

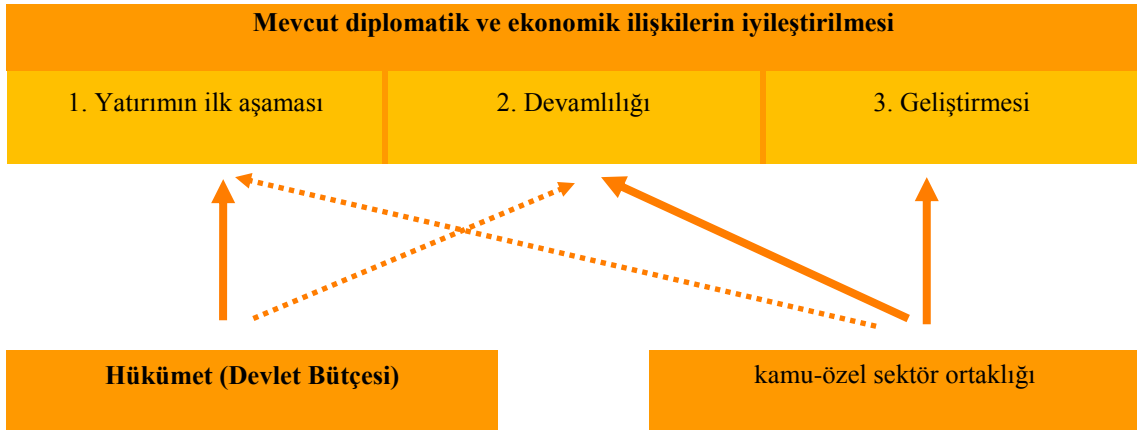
Şekil 3.1 Geliştirmenin Genel Modeli

Küresel düzeyde geliştirilmiş genel model aşağıdaki belirli adımları içerir: yasal düzenlemeleri yapmak, toplumu diplomatik ve ekonomik ilişkilerinin öneminde teşvik etmek, koordinasyonu oluşturmak, finansman mekanizmaların seçimi, diplomatik ilişkilerin çerçevesini tanımlamak, diplomatik ve konsolosluk misyonlarını kurmak.

Özelleştirme genel bir modelin diplomatik ve ekonomik ilişkilerin geliştirilmesinin derecesine bağlıdır. Gelişmenin değerlendirilmesinde ve bireysel adımlar arasındaki diplomatik ve ekonomik ilişkilerin varlığına bağlı olarak belli kısımları ihmal edilebilir. Devlet böylece ulusal düzeyde uyarlanmış özel bir model geliştirmiş olur.

3.2.2 Etkili Fon Mekanizmasının Seçimi

Mevcut ve gelecekteki diplomatik ve ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi için finansman mekanizması kısa vadeli (başlangıç) ve uzun vadeli (kalıcı) dönemi içermelidir. Mevcut diplomatik ve ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi, hedef hükümetin etkin yönetimini ve insanlar arasındaki bağlılığı desteklemeyi amaçlamaktadır. Bu iyileştirmenin başlangıcı için fonların devlet bütçesinden sağlanacak sonucuna varılabilir. Daha fazla finansman ek fonları gerektirir. Optimal mekanizma araştırmasının sonuçları kamu-özel sektör ortaklığıdır. (Şekil 3.2)

Şekil 3.2 Mevcut Diplomatik ve Ekonomik İlişkilerin Geliştirilme Finansmanı

Diplomatik ve ekonomik ilişkilerin geliştirilmesinde, özel sektörün büyük ölçüde katılımı sadece başlangıç aşamasından sonra beklenilebilir. Bunun nedeni birincil faktör olarak bu sektörde katma değer elde edilmesidir. Başlangıç döneminin tamamlanmasından sonra ürün ve hizmetlerin bakımı, kalkınması ve faydaları yatırımcılar tarafından kabul edilecektir. Ürün ve hizmetlerin bakımını değerlendirirken ek yatırımlar için finansmanın kurulmasına yol açacaktır.

Sonuç olarak medya akademik topluluğu ve sivil toplumunun ortaklaşa dış politika stratejisini yapmaya ve gündeme getirilmelidir.

Kamuoyunda bu konuyu tartışmaya açmak için devlet kurumları üzerine baskı oluşturulmalıdır çünkü bireysel girişimler ve önerilerde şimdiye kadar önemli bir etki oluşturulamamıştır.

Büyük bir kültürel mirası ve çok sayıda ekonomik ve siyasi çıkarları paylaşan iki ülke olarak Türkiye ile Karadağ daha da güçlü ilişkiler içinde olmalıdır.

Bu arada en yakın siyasi ve ekonomik ortağı olan Türkiye'ye karşı tutumu (hatta Sırbistan ve Bosna-Hersek gibi Sırbistan ve Sırbistan'daki iki İslami topluluklar arasındaki Boşnakların gruplar arasındaki uyuşmazlıklarında Sırbistan ve Bosna-Hersek arasındaki arabuluculukta) bir bütün olarak devletlere ve toplumlara yardım sağlamaktadır.

İki ülke arasındaki, ekonomik, siyasi, eğitimsel, kültürel ve diğer segmentlerde ilişkileri geliştirme fikrinden ve rehberliğinden yola çıkılarak diplomatik ve ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi, iki ülke ve toplumlar arasındaki işbirliğin ve buna bağlı olarak teşviğin artırılması amaçlanmaktadır. Türkiye'de eğitim gören Karadağ'lı öğrencilerin sayısı artırılarak, hedef artan ekonomik değişimi, işbirliği gibi yeni fikirlerin ve çözümlerin yaratılması ile gelişmeleri devam ettirmektir. Bu da bağlantıların toplam kaliteyi meydana

getiren tüm bireylerin, kurumların, şirketlerin, karşılıklı yaratıcılığına bağlıdır. İyimserlik ve heves, bilgi vb. açık iletişim anlayışının karar verme anahtarlarıdır.

3.3 Türkiye'nin Karadağ'daki Yatırımları

Balkanlardaki Türk yatırımları büyüyerek artacaktır çünkü öncelikle uzun vadeli motifler ve yatırım karakterine sahiptirler. Son yıllarda Türkiye'den giderek daha yaygın yatırımcılar Karadağ pazarına girmektedir.

Türkiye Karadağ ekonomisinin çeşitli sektörlerinde yatırım yapmaya ilgi göstermektedir. Bunların arasında: enerji, turizm, finans sektörü, altyapı vb. vardır.

Çelik endüstrisi, otel endüstrisinde, hizmet sektörü ve bankacılık sektöründe gerçekleştirilen yatırımlara bakıldığında, ciddiyete ve ilgiye ek ağırlığın verilmesi gerektiği ifade edilmiştir.

En büyük Türk yatırımcıları arasında "Gintaş" şirketinin 50 milyon euroluk yatırımı bulunmaktadır. Ülkede en büyük alışveriş merkezlerinden birine sahiptir gıda ve turizmde bunlardan biri Podgorica'daki otel "Ramada" örneğidir.

Önemli yatırımlardan biri de Nikşiç'teki "Çelik döküm"üdür. Yaklaşık 15 milyon euroya satın alan Türk "Tosçelik" 'in yatırımıdır.

Devlete ait en büyük Türk bankası "Ziraat Bankası"dır. Aralık 2013 tarihinde Karadağ'da bir banka açmak için Karadağ Merkez Bankasına müracaatı bulunulmuştur. 2015 yılının ortalarında faaliyete başlanılmıştır.

Gelecekte dikkat daha fazla Karadağ'ın kuzeyindeki az gelişmiş bölgelerin gelişmesinde olacaktır. Özellikle sağlık, eğitim, kültür ve tarım alanıyla ilgili birçok proje hayata geçirilecektir.

Podgorica'daki 05 Aralık 2014'te Karadağ ve Türkiye Arasındaki Ekonomik İşbirliği İçin Karma Komisyonun oturumuna katılmak üzere, Başbakan Milo Cukanoviç (Milo Djukanovic) ve Türkiye Cumhuriyeti Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı Tener Yıldız ile bir araya gelmişti. (Görsel 3.1).⁶⁶

⁶⁵ Karadağ Hükümeti, Hükümet'in Halkla İlişkiler Bürosu (<http://www.gov.me/vijesti/144401/Turski-ministar-Jildiz-premijeru-dukanovicu-Investicioni-potencijal-Turske-i-velike-mogucnosti-za-ulaganja-u-Crnu-Goru-dobra-su.html>)

Görsel 3.1 Başbakan Milo Cukanović ve Türkiye Cumhuriyeti Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı Tamer Yıldız.

Başbakan, Karadağ Avrupa'nın bu bölümünde en dinamik ve en güvenli yerlerinden biri olabileceğini ve kesinlikle Karadağ ve Türkiye arasındaki ekonomik ilişkilerin güçlenmesine derinleştirilmesine katkıda bulunulmasının önemini dile getirmiştir.

Uzun vadeli ilişkileri inşaa etmek için Türkiye Bakanı, Karadağ'daki yatırımlar Türkiye'nin güçlü ekonomisi ve yatırım potansiyeli için büyük fırsat olduğunu belirtmiştir. Daha başarılı işbirlikte için güçlü ve iyi bir temel olduğu da dile getirilmiştir.

Karma Komisyon çalışmaları, ekonomik işbirliğin ve Karadağ'ın gelişimi potansiyellerinin kullanılmasında gelişmeye katkı sağlamaktadır.

Karadağ istikrarlı ve dinamik bir gelişme kaydetmektedir. Ülkenin yasal ve ekonomik kaynakları yatırımcıların güvenini kazanmıştır. Türkiye'nin olumlu deneyimleri, gelecekteki projeler ve güçlendirilmiş yatırım işbirliğinin ve ortaklıkların gerçekleştirilmesi için iyi ve güvenli bir temeldir.

Karadağ ve Türkiye arasındaki ilişkilerin Karadağ ekonomisinin tüm önemli segmentlerinde Türk yatırımcıların varlıkları hızla gelişmekte olduğunu teyit etmektedir. İki hükümet arasındaki iyi ilişkiler önemli ölçüde gerçek girişimciler arasında işbirliğin sağlanmasında katkıda bulunmuştur. Her iki tarafta daha güçlü diplomatik ve ekonomik ilişkilerin kurulması için büyük cesaret vermektedir.

Karadağ'da Türk bankacılık sektörünün yatırımlarının daha da artırmasıyla, var olanın üzerine inşa edilmesiyle özel girişimcilerin girişimleri daha da çok gelişecektir.

Serbest ticaret anlaşmaları, ekonomik işbirliğin karşılıklı teşviklerin ve yatırımların korunması, Karadağ ve Türkiye tarafından imzalanan sözleşmeler, iki ülke arasındaki işbirliğin daha da geliştirilmesi için kurumsal çerçeve oluşturmuştur.

Karadağ'ın şu anda önemli ölçüde Karadağ'da yatırımın çekiciliğini teşvik etmek için 800 milyon nüfustan fazla kişiyi kapsayan ülkelerle serbest ticaret anlaşmaları vardır.

İki hükümet arasındaki iyi ilişkilerin proaktif dinamiklerle geliştirilmesi iki ülke arasındaki ilişkilerin geliştirilmesi için yeterli koşul değildir. Kültürel açıdan bakıldığında iki halk arasında büyük bir yakınlık ve anlayış söz konusudur. Etik ilkelere başlayarak, ticaret ve iş anlayışında da bu davranışlar arzu edilmektedir. Bu tür kültürel yakınlıklar iki ekonomi arasındaki işbirliğine özel bir ivme kazandırır.⁶⁷ Bu ayrıca, Karadağ ve Türkiye arasındaki diplomatik ve ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi öneminin bir başka kanıtıdır.

3.4 Karadağ'daki Türk Ajansı (TİKA)'nın Uluslararası İşbirliği ve Koordinasyonun Etkinlikleri

2007 yılı ortalarından bugüne kadar Türk Ajansı (TİKA)'nın Uluslararası Kalkınma ve Koordinasyon Ofisi Karadağ'da 185 projeyi hayata geçirmiştir.

15.05.2007 yılında imzalanan devletlerarası protokolde Podgorica'daki TİKA koordinasyon ofisi Karadağ'da Türkiye'nin ilk resmi temsilcisi olmuştur.

Podgorica'daki Türkiye Uluslararası İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Ofisi, koordinasyonda karşılıklı işbirliği ve etkileşim programını güçlendirmek, proje ve faaliyetlerin uygulanmasını Karadağ'ın gelişimini teşvik etmek için çalışmaktadır.

Açıldığı günden itibaren ilgili bakanlıklar, devlet kurumları ve yerel yönetimler ile işbirliği içinde başta eğitim, sağlık, kültürel işbirliği ve altyapı sektörlerini kapsayan 185 projeyi hayata geçirilmiştir.

2007 yılının ikinci yarısında 7 proje, 2008 yılında 12 proje, 2009 yılında 16 proje, 2010 yılında 29 proje hayata geçirilmiştir. Ardından 2011 yılında 26 proje, 2012 yılında 34 proje, 2013 yılında 38 proje hayata geçirilmiştir. 2014 Ekim ayı sonu itibarıyla 23 proje uygulamaya konulmuştur. 2014 sonuna kadar dokuz projenin uygulanması planlanılmıştır.

2007 yılından itibaren Türk hükümeti Karadağ'daki projelerin uygulanması için yaklaşık 14 milyon euro yardımda bulunmuştur.

Karadağ'daki TİKA 2007 yılında faaliyete başladığından bugüne kadar tamamlanan projelerin arasında en yüksek başarıyı eğitim alanındadır. % 30'dan daha büyük bir oranla gerçekleştirilmiştir.⁶⁸

⁶⁷ <http://portalanalitika.me/clanak/146961/kavaric-ponosni-smo-na-turske-investicije>

⁶⁸ 2014 yılında eğitim sisteminin modernizasyonu çerçevesinde Karadağ Milli Eğitim Bakanlığı ile işbirliği içinde Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı (TİKA), Podgorica'da dört derslik multimedya donanımlıdır. Donanımları; ekipman akıllı tahta, bilgisayar ve projeksiyon içerir. Projeyi hayata geçirmiştir.

TİKA Podgorica'daki ofisi aracılığıyla iki ülkenin ortak kültürel ve tarihi mirasını korumak amacıyla devlet yetkililerinin ve projelerin uygulanması ile işbirliği ve iletişimi artırmayı hedeflemektedir. Aynı bilgilerin genç kuşaklara çeşitli projelerin uygulanması ve aktarılmasını mümkün kılmaktadır. Nihai hedef olarak Karadağlı insanları ve Türk insanlarını bir araya getirmek bunun için gerekli olan çabayı Karadağ'ın her bölgesine dostluk elini uzatmakla hedeflemektedir.

Podgorica'daki TİKA'nın koordinatörü Mustafa Yazıcı Projeyi sunarken Karadağ'da TİKA'nın yatırım hedefi sağlık ve eğitim kurumlarında daha iyi tedavi ve daha kaliteli bir eğitim için katkı sağlamak olduğunu dile getirmiştir.

TİKA bugüne kadar sağlık alanında yaklaşık bir milyon euro yatırım yapmıştır. 2015'te en önemli projelerinden biri Karadağ Klinik Merkezinin adaptasyonu ve donatılması projesi bu projenin bugünkü değeri 700.000 € dur. (Görsel 3.2)

Görsel 3.2 TİKA'nın Karadağ'daki Faaliyetlerin Sunumu⁶⁹

⁶⁹ Ajans TİKA'nın sunumunda Karadağ Başbakan Yardımcısı Rafet Husović, Karadağ Meclis Başkan Yardımcısı Suljo Mustafiç belediye başkanları, milletvekilleri yanı sıra Türkiye'nin elçilik temsilcileri katılmıştır. Projelerinin açılışına ortak ajanslar TİKA'nın elçilik temsilcileri de katılmıştır.

SONUÇ

Bu araştırma tezinin temelini geçmişte, günümüzde ve gelecekteki Türk ve Karadağ, aynı anda Türk ve Balkan ilişkileri oluşturmaktadır. Çalışmadaki tek amaç iki ülke arasındaki ilişkileri göstermek ve anlatmak değildir; aynı zamanda yapıldığı araştırmalara göre, iki ülke arasında daha iyi, kaliteli ve uzun vadeli ilişkiler kurulmasına yönelik planlar ve çözümler sağlamaktadır.

Türkiye Cumhuriyeti'nin gücü, zamanla uluslararası ilişkilerinin çeşitlenmesiyle büyümektedir. Türkiye'nin Balkan ülkeleriyle herhangi alanda ilişkileri çok önemlidir. Balkan ülkelerinin ekonomik, siyasi ve diplomatik alanlara girmek ve aynı anda etkinliklerini yükseltmek için, Türkiye Cumhuriyeti ile ilişkileri önemsemektedir. Bu model Karadağ için de uygulanabilir niteliktedir. Türkiye için Hırvatistan, Yunanistan ve Sırbistan ilişkilerinde ne kadar zorluk varsa, Karadağ ve Bosna Hersek ilişkilerinde o kadar kolaylık olmaktadır. Karadağ'daki Müslüman nüfusu iki ülke arasındaki çözüm noktasıdır; bu aynı anda hem Karadağ'ın hem Türkiye'nin gücüdür. Geçmişten gelen ilişkiler 2006 yılından itibaren büyümektedir.

Çalışma içinde araştırmalar ekonomi, siyaset ve diplomasi üzerinde yapılmıştır fakat en büyük özen ekonomik ilişkilere verilmektedir.

Bu bağlamda, fonları iyileştirme sorunu pratik çözümle maliyet-fayda analizi yöntemiyle ile alınmıştır. Verilen sonuç, etkili tanıtım güçlü bir siyasi irade ve toplumun farklı seviyelerindeki paydaşların katılımını ile kısa ve uzun vadede uygun finansman mekanizmaların gerektiğidir. Diplomatik ve ekonomik ilişkilerin uzun vadeli gelişmesi için özel sektörün daha fazla katılımı sağlanmalıdır.

Bu çalışma ile diplomatik ve ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi için ilgili proje faaliyetleri ve kaynakları analiz edilmiştir. Ekonomik açıdan bakıldığında, iyileştirme sürecini mali durumun olumlu etkisi hem paydaşları hem de bütün toplumu etkileyecektir.

İyileştirilmeye katkı olarak diplomatik ve ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi için genel bir model önerilmektedir. Diplomatik ve ekonomik ilişkilerin geleceğini inşa modeli birlikte çalışabilirliktir. Bunun Avrupa Birliği çerçevesinin içine alınması ve başarılı bir şekilde uygulanması için gerekli koşulların yaratılması gerekmektedir.

Konuşulan bir kamu projesi, kamu çıkarlarını önceden belirlenmiş fayda-maliyet analizi sonucunda proje eyleme geçiriliyor ise o bir kamu projesidir.

Sosyal değer ve diğer faktörlere bağlı olarak kamu projelerinin finansmanı çeşitli kaynaklardan sağlanmaktadır. Bunlar kamu finansmanı, özel fon ve kombinasyonları ve devlet bütçesi, krediler, uluslararası kurumlar, yatırım fonları, hibe, kamu-özel ortaklıkları ve diğerlerinin aracılığıyla gerçekleştirilir. Verimli, kararlı ve uzun vadeli finansmanın gerçekleşmesi farklı finansman kaynaklarının bir araya gelmesiyle olur.

İki ülkenin ekonomik yapısının karmaşık olmasına rağmen, Türk Karadağ ikili ticaretinin imkanlarından dolayı geçen yıllarda iki ülke arasındaki özellikle ekonomik ve ticari ilişkileri ilerlemiştir. Fakat tüm gelişmelere rağmen daha fazla çabanın bir ihtiyaç olduğunu belirtmek gerekmektedir.

Kültürel mirası ve çok sayıda ekonomik ve politik çıkarları paylaşan iki ülke olarak Türkiye ve Karadağ açısından gelecekteki ilişkileri sürdürülebilirliğinin sağlanması gerekmektedir.

Özel vurgu multidisipliner yaklaşıma verilmelidir. Sektörel işbirliğinin yanında tanıtım, farklı meslekler arasındaki sinerjistik etkileşim de diplomatik ve ekonomik ilişkilerin seyrine bağlıdır.

Küreselleşme, hız ve rekabet bağlamında, ekonomik ve diplomatik ilişkilerin geliştirilmesine, hem de daha fazla bağlılığa bir ihtiyaç vardır. Türkiye ile Karadağ arasındaki işbirliğinin ekonomik önemini uluslararası konferanslar kanıtlamaktadır. Türkiye ile Karadağ arasındaki ilişkileri üzerinde onbir uluslararası konferans düzenlenmiştir.

Yeni dijital ekonomide hassas ve esnek bir siyasi-diplomatik stratejiye ve diplomatik reforma ihtiyaç duyulmaktadır.

Bu nedenle, ikili ilişkilerde her iki tarafın uzun vadede düşünmesi esastır çünkü kısa vadeli kar her zaman iyi çözüm değildir.

İki ülke arasındaki işbirliği sadece ülkelerin siyasi hayatı için değil, aynı zamanda akademik ve kültürel alanlarda da çok önemlidir. Eğitim ve diğer projeler üzerinde yapılan deneyimler akademik sektörü ve uluslararası işbirliğini geliştirmektedir.

Karadağ yönetiminin modern diplomasının önemli bir parçası olarak ekonomik diplomasi yönetimini hızlandırması gerekir.

Ekonomi diplomasisi özellikle Karadağ ekonomisinin geliştirilmesi ve yönetimi için gereken formların yanı sıra kendi kurumsal KOBİ'lerinin geliştirilmesine ve sürdürülebilirliğine de yardımcı olacaktır.

Mevcut altyapısını yükselterek, özel şirketler ve akademik kurumlar, aynı anda kamu-özel sektör ortaklığı geliştirilmesi için iyi olduğunu kanıtlamalıdır. Mevcut durumun iyileştirilmesi için ek maliyetle azaltır, toplumun her seviyesinde ortaklığın önemi ve işbirliğinin faydaları tanıtılabilir.

Maliyet-fayda analizi ve SWOT analiz çalışmalarının sonuçları mevcut işbirliğin geliştirilmesinin haklı ve gerekli olduğunu göstermektedir.

Bu nedenle, genel hipotez iki ülkeyi Karadağ ve Türkiye'yi birbirine bağlayan daha büyük teşviklerin oluşturulması gerektiğidir. İki ülke halkları arasındaki dostluk ve işbirliğini güçlendirmek, siyasi, ekonomik ve akademik işbirliğine önemli ölçüde katkı sağlamıştır. Bu durumda işbirliğinin ekonomik ve diğer her alanda son derece önemli ve gerekli olduğunu doğrulamakta ve göstermektedir.

Hem Türkiye hem Karadağ'ın ekonomisinde son yıllarda sözlener tarım, imalat, perakende, turizm ve inşaat üretiminin büyümesini sonucu GSYİH'nin de büyümesidir.

Motiflerin öncelikle uzun vadeli olmasından dolayı Balkanlardaki Türk yatırımları büyüyecektir. Son yıllarda Karadağ piyasasında Türkiye'den gelen yatırımcı sayısı büyümektedir.

Türkiye, Karadağ'ın çeşitli ekonomik sektörlerinde (enerji, turizm, finans sektörünün, altyapı ...) yatırım yapmaya ilgi göstermektedir.

Çelik endüstrisi, otel endüstrisi, hizmet sektöründe gerçekleşen yatırımlar ve bankacılık sektöründe gerçekleşecek olan yatırımların, ilişkilere ek ağırlık ve ciddiyet olarak yansıtacağı tahmin edilmektedir.

Sonuç olarak, bugün Türk yatırımcılar Karadağ ekonomisinin her önemli segmentinde (metal ve denizcilik sanayi ve turizm gibi) bulunmaktadır. Ayrıca, Türk şirketleri Karadağ alüminyum sektörünün yeniden yapılanmasında yer almaktadır. Bu durum iki ülke arasındaki ilişkilerin gelişme potansiyelini ortaya koymaktadır. Fayda-maliyet analizi ve Swot analizi, iki ülke arasındaki ilişkilerin ekonomik derinliğini ortaya koymaktadır.

Bunun yanında siyasi, kültürel ve akademik ilişkilerin geliştirilmesi ve iki ülke arasında ortaklığın çerçevesinin genişletilmesi de yararlı olacaktır. Türkiye ve Karadağ arasındaki ortaklığın derinleştirilmesi Balkanlar da istikrarın ve ekonomik gelişmesin yaygınlaştırılması açısından da önemli rol oynayabilecektir.

KAYNAKÇA

- Alessandri, Emiliano (2010), „*The New turkish Foreign Policy and the Futire of Turkey-EU Relations*”, u: DOCUMENTI IAI 10 /03 – Februari 2010, Istituto Affari Intenazionali.
- Alihodžić, Arnela (2002) "Batı savunma sistemlerindeki Yugoslavya ve 1953 yılın*5+6 da Balkan Paktın imzalanması," Siyaset Bilimi Araştırma Merkezi, Zagreb, tarihçiler Diyalogu Belgrad 20-22. Eylül. 2002
- Avrupa komisyonu, ec.europa.eu, erişim tarihi: 15.10.2014
- Babić, Mate (1998) „*Mikroekonomik analizler*”, MATE d.o.o., Zagreb.
- Atılğan Erdem (2001), "Balkan diplomasisi", Ankara
- Kekevi Serkan (2004), "Batının çöşküsü ve Türk dış politikası", İstanbul
- Saybaşı Kemal, Özcan Gencer (1997), " Yeni Balkanlar, Eski sorunlar", İstanbul
- Karpat H. Kemal (2004), "Balkanlar'da Osmanlı Mirası ve Ulusçuluk", İstanbul
- Çomak Hasret (2010), "21. Yüzyılda çağdaş Türk Dış Politikası ve Diplomasisi" , Kocaeli
- Uzgel İlhan (2001-2012), Baskın Oran, "Türk Dış Politikası", cilt III, İstanbul
- CEED Consulting Podgorica, www.ceed-consulting.com, erişim tarihi: 15.10.2014
- Centre for International Economics, www.thecie.com.au, erişim tarihi: 15.10.2014
- Dışişleri Bakanlığı ve Avrupa Entegrasyonu, www.mvpei.gov.me/ministarstvo/Kratki-istorijat-crnogorske-diplomatije, erişim tarihi:15.10.2014
- Dışişleri Bakanlığı ve Avrupa Entegrasyonu İkili İlişkiler,
http://www.mvpei.gov.me/rubrike/bilateralni-odnosi/bilateralni-odnosi/turska, erişim tarihi: 15.10.2014
- Dışişleri ve Avrupa Entegrasyonu Bakanlığı, Diaspora Müdürlüğü, www.dijasporacg.me, erişim tarihi: 15.10.2014
- Dışişleri ve Avrupa Entegrasyonu Bakanlığı; Çok taraflı İşler ve Bölgesel İşbirliği Genel Müdürlüğü, www.mvpei.gov.me, erişim tarihi: 15.10.2014
- Donja Gorica Üniversitesi (2014), "Türk ve Balkan İlişkileri: Dünü, Bugünü ve Geleceği"11th Ankara Center for Thought and Research (ACTR-ADAM), XI uluslararası konferans, UDG, Podgorica
- Encarta World English Dictionary, Internet: http://www.websitation.org, erişim tarihi: 15.10.2014
- Historical overview of Montenegrin diplomacy, www.mvpei.gov.me/en/ministry/Historical-overview, erişim tarihi: 15.10.2014

- ISAC fond (2013) "Avrupa entegrasyonunun dış politikasının dört ayağından: Sırp dış politikasının stratejik yönünü benimseyecek irade var mı?" Uluslararası ve Güvenlik İşleri Merkezi (ISAC fond), Belgrad
- Jeftić-Šarčević, Nevenka (2010) Türk stratejik vizyonun "Batı Balkana izdüşümü", Uluslararası Politika ve Ekonomi Enstitüsü, Belgrad, vol. 62, br. 4, str. 691-714
- Karadağ devlet Arşivi, www.dacg.me, erişim tarihi: 15.10.2014
- Karadağ Hükümeti; Bölgesel Kalkınma Başbakan Yardımcısı
- Karadağ İstatistik Ofisi - Monstat
- Karadağ Maliye Bakanlığı, www.mif.gov.me, erişim tarihi: 15.10.2014
- Karadağ Ticaret Odası; Dış Ekonomik İlişkiler Sektörü, www.privrednakomora.me, erişim tarihi: 15.10.2014
- Karadağ'daki Türk Büyükelçiliği Ekonomik (Ticaret) İlişkileri Ofisi
- Mishkin, S. Frederic (2006) "Parasal Ekonomi, Bankacılık ve Finansal Piyasalar" VII Baskı, Data stratus, Belgrad.
- Office of Commercial Counsellor, Turkish Embassy in Montenegro, www.musavirlikler.gov.tr, erişim tarihi: 15.10.2014
- Office of Commercial Counsellor, Turkish Embassy in Montenegro, www.musavirlikler.gov.tr, erişim tarihi: 15.10.2014
- Podgorica'daki Türk Büyükelçiliği, Mehmet Niyazı Tanılır, Büyükelçi, 09.07.2014
- Podgorica'daki Türk Büyükelçiliği, www.musavirlikler.gov.tr, erişim tarihi: 15.10.2014
- Portal Karadağ ve Türkiye, www.crnagoraturkska.com, erişim tarihi: 15.10.2014
- Siyaset Bilimi Araştırma Merkezi, www.cpi.hr, erişim tarihi: 15.10.2014
- Stratejik Araştırmalar ve Tahminler Enstitüsü, www.isspm.org, erişim tarihi: 15.10.2014
- Tanasković, Darko (2010)"Türkiye, Neo-Osmanlılık yolunda"Günlük gazete: *Politika* <http://didemotru.blogcu.com/karadag-bagimsizlikgi/4206953> 11.03.2010, erişim tarihi: 15.10.2014
- The 3rd International conference on Economic Diplomacy and Internationalization (2014) International Center for Promotion of Enterprises (ICPE), Sloveny
- The Centre for International Economics - www.thecie.com.au, erişim tarihi: 15.10.2014
- Turkey's Strategic Vision 2023, 2nd Draft Document of TSV2023, Internet: <http://www.tsv2023.org>, 09.01.2014, erişim tarihi: 15.10.2014
- Türkiye ve Yugoslavya'nın Diplomatik ilişkileri <http://nin.co.rs/pages/article.php?id=50402>, erişim tarihi: 15.10.2014
- Türkiye'nin uluslararası Ekonomik ve Kalkınma İşbirliği Organizasyonu "TİKA" Podgorica, tika.gov.tr

Uluslararası ve Güvenlik İşleri Merkezi (2009) "Karadağ'ın Makroekonomik modeli", ISSP, Podgorica.

Uluslararası ve Güvenlik İşleri Merkezi (ISAC fond), www.isac-fund.org, erişim tarihi: 15.10.2014

Vujović, Dimo (2006) "Karadağ ve Türkiye arasında doğrudan diplomatik ilişkilerin kurulması için Prens Danilo'nun isteği" („Tarihi belgeler ”, knj. XXII, broj 1., Titograd, 1965., str. 158-161.), iz Studije i ogledi o diplomatiji C.G. 2006

Vukotić, Veselin (2009) "Ekonomi ve Teknolojinin-kaçınılmaz süreci" www.vukotic.net, erişim tarihi: 15.10.2014

Vukotić, Veselin (2011) "Geleceğin tarihi"CID, Podgorica

Vukotić, Veselin: (2007) "Makroekonomik hesaplar ve modeller" ikinci Baskı, CID, Podgorica.

Görüşmeler

1. **Mehmet Niyazi Tanılır**- Büyükelçi
Türkiye Cumhuriyeti Büyükelçiliği
Radosava Burica,B.B.,Zabjelo,81000, Podgorica, Crna Gora (Karadağ)
Tarih: 09.07.2014
2. **Rafet Husovic**- Deputy Prime Minister for Regional Development
Government of Montenegro
Karadjordjeva, B.B., 81000, Podgorica, Crna Gora (Karadağ)
Tarih: 11.07.2014; 21.11.2014
3. **İlhan Saygılı**- Elçi
Balkanlar ve Orta Avrupa Genel Müdür Yardımcısı
Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı
06100 Balgat, Ankara
Tarih: 16.10.2014 (10:30h)
4. **Branko Milic**- Büyükelçi
Karadağ Cumhuriyeti Büyükelçiliği
Kaңılırya:Büyükesat, Gökçek sokak no:11,06700 Gaziosmanpaşa Çankaya,Ankara
Tarih: 16.10.2014 (13:00h)
5. **Jovana Krivokapic**- Büyükeiçi Danışmanı
Karadağ Cumhuriyeti Büyükelçiliği
Kaңılırya:Büyükesat, Gökçek sokak no:11,06700 Gaziosmanpaşa Çankaya,Ankara
Tarih: 16.10.2014

6. **Mustafa Yazici**- TİKA'nın Podgoritsa Koordinatörü
Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Bakanlığı
T.C Başbakanlık
Vlaha Bukovca 2, 81000 Podgorica, Crna Gora (Karadağ)
Tarih: 17.11.2014 (10:00h)
7. **Filiz Sahinci**- TİKA'nın Podgoritsa Koordinatörü Yardımcısı
Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Bakanlığı
T.C Başbakanlık
Vlaha Bukovca 2, 81000 Podgorica, Crna Gora (Karadağ)
Tarih: 13.11.2014 (16:00h)
8. **Damir Grbovic**- Dışişleri Bakan Yardımcısı
Karadağ Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı
Karadjordjeva, B.B., 81000, Podgorica, Crna Gora (Karadağ)
Tarih: 20.11.2014
9. **Zorica Sjekloca**- Sayısallaştırma Koordinatörü
Nacionalna biblioteka Crne Gore "Djurdje Crnojevic" (Karadağ Cumhuriyeti Milli kütüphanesi)
Bulevar crnogorskih junaka no.163, Cetinje, Crna Gora
Tarih: 14.11.2014 (11:00h)

ÖZGEÇMİŞ

Adı ve SOYADI : Arma SKENDEROVIĆ
Doğum Tarihi ve Yeri : 09.05.1990 – Rozaje / CRNA GORA (KARADAG)
Medeni Durumu : Bekar

Eğitim Durumu

Mezun Olduğu Lise : Gimnazija 30 Septembar, Rozaje / Crna Gora (Karadag), 2009
Lisans Diploması : University of Mediteranean, Business English, Podgorica / Crna Gora (Karadag), 2012
Yüksek Lisans Diploması : Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı, Antalya, 2016
Tez Konusu : 2006 Yılından İtibaren Günümüze Kadar Türkiye ile Karadağ Arasındaki İlişkiler
Yabancı Diller : İngilizce, Türkçe, İspanyolca, İtalyanca, Fransızca
E-Posta : arma.skenderovic@gmail.com